

MISKOLC ZENEI ÉLETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

(Második közlemény)

VARGÁNÉ ZALÁN IRÉN

A színház szerepe a város zenei életében

A két világháború között a zenei gyakorlat szilárdan kiépített kereteit, – ahol ezzel rendelkeznek: a templomi zene, zenekar és színház jelenti. Miskolc az első kőszínház megépítésével írta be nevét hazánkban a művelődés történetébe.

A miskolci színház története a XIX. század első éveire esik, megelőzve az állandó kőszínház építését. E messzi múltba visszamenni – meghaladja témánk kereteit. Noha a színház kezdettől, Déryné művészete folytán adott elő zenés játékokat, s már a XIX. században is a magyar zenei élet kiválóságai megfordultak benne, – mégis a város zenei életében a 2 világháború között 1921–1938-ig játszott fontos szerepet zenei téren is, és különösen az operaelőadások tartásával kapcsolódott szervesen össze a zeneművészeti élettel. Tanulmányunk a zenei életet az első világháborútól kíséri nyomon, ekkor a színház már 91 évet hagyott maga mögött, a zeneiskola 13-at. Az első világháború évei alatt zeneileg nem kapcsolódott össze a 2 intézmény élete, legfeljebb annyiban, hogy a színház a reprezentatív zenei eseményeknek otthont adott alkalmissal. Csak a teljesség kedvéért szentelünk ezeknek az éveknek rövid áttekintést.

Sok színház ezekben a súlyos időkben meg sem kezdte, illetve nem folytatta működését. A Miskolci Nemzeti Színház – igen. Inkább munkáról írhatnánk, mint művészi működésről. A színészek között gyakorlattá vált a sebesültek szórakoztatása. Ebbeli munkájukban találkoztak a város nagy múltú egyesületének a BMK és ME tevékenységével – amint erre már utaltunk – az egyesület a frontkatonákat oktatni igyekezett kórházi kezelésük hosszú hónapjai alatt. Számukra olvasnivalót biztosítottak, sőt – ha szükséges volt a művelődés első lépéseit az írást és olvasni tudást is tanították. A katonai behívások a színészeket is elérték – és a színház kénytelen volt rövidített évaddal dolgozni. A színészeknek csökkent gázsival kellett megelégedniük. A színház igazgatója – Palágyi Lajos – egy ideig igyekezett ellenállni a színvonal csökkenésének. Hadd utaljak vissza Szent-Gály Gyula már említett zenei írására; a háború rombolóan hatott a művészeti izlésre. A színházban ez a hatás igénytelen operettek előadásában nyilvánult meg. Az embereket egyszerre fogta el valami szörnyű félelem és élni akarás, megpróbálták feledni a szomorú jelent és a nem sokat ígérő holnapot.

Sokan úgy érezték, a pokol, a háború csak átmeneti szörnyűség, múló súlyos járvány, amelynek nemsokára vége szakad. Ki hitte, ki gondolta, hogy 4 szörnyű évig fog tartani és annyi áldozatot fog követelni. Egykorú műsorok hűen tükrözik, hogy a háborút csak valami félelmes, de nem hosszan tartó nyomorúságnak nézték. Igaz, a műsor műkedvelők szórakozását tükrözi, de talán éppen ezért még inkább erősíti az elmondottakat:

1. Hajnali ábránd: ekrazittal töltött bombával.
2. gépfegyver-keringő.
3. tábori tüzéség, srapel és gránátzapor.
4. rohampolka – farkas veremben.
5. bombavetés – szuronyharc.
6. új állásfoglalás nyakig hóban.
7. esti tűzijáték – orosz gránátokkal, reggel 6-ig 30 és fél centiméteres csellózás.¹

1916-ban szériában játszanak operettek. Ám ezt is veszély fenyeget, mert a kis létszámú zenekart is hadi szolgálatra rendelik. Egy ideig a színházban is a Vasgyári Zenekar látja el a napi színházi feladatokat. 1917-ben már annyira katasztrofális a helyzet, hogy a színház bezárását csak a város polgármesterének külön engedélyével kerülhetik el. A színészek nem kapnak fizetést, csak a napi bevételen osztozkodnak. 1918 – az őszi-rózsás forradalom sem hoz még semmi változást. Eszmeit is csak keveset, mert a színház nem volt képes a rohanó eseményekkel lépést tartani és művészi politikáját ennek megfelelően alakítani. A miskolci művészeti és színházi élettel foglalkozó sajtóban megjelenő írások 1919-ben sürgetik a vidéki színészet teljes átszervezését. Felemeli szavát a sajtó „a művészet lealjasítása” ellen és követeli, nyissák meg a színházak kapuit a munkások előtt.² A Tanácsköztársaság miskolci vezetői azt igénylik a színházról, hogy „lehetőleg forradalmi szellemű és szocialista tendenciájú darabokat – ezek hiányában klasszikus darabokat játsszanak”.. Megfelelő műsorkészlet hiányában politikai, erkölcsi és művészeti kérdésekről hangzottak el előadások. Az idő gyors forgása nem kedvezett új darabok betanulásának, de még így is műsorra került Ibsen: Népgyűjtője, Hauptmann Takácsok c. drámája.

A Tanácsköztársaság leverése után Palágyi ellen hajsztát indítottak „a kommün alatt tanúsított magatartása miatt”. Huzavona támad a színház bérlete körül; áthidaló megoldásként Palágyiné Mészáros Margitra bízzák az igazgatást.

1921 nyarán indultak meg a tárgyalások Sebestyén Gázéval, aki 1921–26-ig, testvére Mihály pedig 1926–39-ig igazgatta a színházat. Ezek az évek a Miskolci Nemzeti Színháznak általában, a zenei életnek pedig különösen szép lapjait jelentik, különösen Sebestyén Géza igazgatása.³ Ismerkedjünk meg ezek után egy fura gyakorlattal: hogyan lehetett ebben az időben miskolci színházigazgatóságot elnyerni. Nem volt elég hozzá sem színészi képesség, sem a jó direktori adottság, szervezőképesség, pénzügyi ügyesség. Mindezek nagyon is fontos, nélkülözhetetlen tulajdonságok voltak. De „hozomány” is szükséges volt hozzá. Talán ez volt az egyik legfontosabb követelmény – bár a többit sem nélkülözhetette az, aki meg akart állni a talpán. Tehát, ha valaki olyan helyen, mint Miskolc, színidirektor óhajtott lenni, megfelelő mennyiségű, sőt minőségű jelmez- és díszlet-tárral kellett rendelkeznie. Miskolc szerencséjére Sebestyén Géza, a hajdan nagy hírű Buda – temesvári kerület igazgatója rendelkezett a szükséges „hozománnyal”. 21 vasúti vagon töltöttek meg a díszletek és szükséges kellékek. A város tisztában volt azzal, hogy ez nem kis lehetőség. A város a színház iránt támasztott követelményekben nem volt kis igényű.

1. Eredeti műsor egy 1915. február 15-én rendezett Vöröskeresztes farsangi mulatságról, amelyet a Korona dísztermében jótékony célra rendeztek.
2. Színpad és kultúra. Művészeti, zenei, színházi, társadalmi és sport hetilap. 1919. II. 12. Lutzer László cikke.
3. HOM Ha 76.243.1.

Míg Sebestyén Géza szervezte a társulatát és készülődött Miskolcra, tatarozták a színházat és némi javítást eszközöltek a díszletállományon. (Ennyi haszna volt a direktorváltásnak.) Sebestyén társulata megérkezett tehát a 21 vagon szállítmánnyal és a számos vasúti teherkocsi után a színészek számára kapcsolt III. osztályú szerelvényekkel. (Talán szimbóliként is felfogható kép.) A különvonat 72 művészt, 11 műszaki személyt hozott. Számukra a lakáshivatal csak 24 lakást tudott biztosítani. Korabeli kifejezéssel élve: „felkutatni”. Bulyovszky Gusztáv, a lakáshivatal elnöke erről a nem könnyű kérdéstről így nyilatkozott: „Meg kell mondanom, a helyzet a város közönségének szűkkeblősége miatt igen nehéz. Élvezni szeretik a színészek munkáját, de mikor lakásról van szó – visszahúzódnak.” „Kedden délután rekvirálni fogunk és detektívekkel lakoltatjuk be a színészeket.”⁴

Nehéz lenne ma már igazságot tenni, ki volt „szűkkeblű”, de az bizonyos, hogy a színészek helyzete ilyen körülmények között nem lehetett könnyű. De talán más városban sem lett volna az. Miskolcon nagyon nehéz volt az idő tájt a lakáshelyzet. A Miskolci MÁV üzletigazgatóság területén 1919-ben csak vasutas menekültekből több, mint 2300 személyt tartottak nyilván. A még ma is meglévő Szepessy laktanyában a Vay úti katonai barakokban, a Tiszai pályaudvar vasúti kocsijaiban ekkor embertelen körülmények között lakott sok száz család. A miskolci lakáshivatal előtt olyan nagy volt a tolongás napról napra, hogy nem lehetett bejutni.⁵

A Sebestyén Társulat megkezdte működését és a város igazán minden megtett, hogy legalább a vezetőszínészek elviselhető körülmények között élhessenek. A társulat egyik kiválósága volt Halmos János, az Operaház később nagy hírű tagja, 1924-ben Bank palotai lakásán farsangkor már olyan ebédet adhatott, amelyről Harasztos és (a munkásmozgalmában ismert) Pajor lelkesen beszélhettek. Sebestyén Géza kitűnő színházi szakember hírében állt. Budapest is igényt tartott rá. 1924-ben elnyerte a budapesti Városi Színház bérletét is. A fővárosi színház nyereségesebb vállalkozás volt, mint a miskolci – jövedelméből ide is juthatott volna – ha – nem szól bele az Országos Színészegyesület. Tekintettel a nehéz gazdasági körülményekre, nem engedélyezték Sebestyén Gézának a 2 színház bérletét. Miskolc város áthidaló megoldásként az ifjabb Sebestyénnel, Mihálllyal, aki már ügyis ellátta az igazgatóhelyettesi teendőket – szerződött, hogy továbbra is biztosítsa közönségének a már megkedvelt együtttest. 1926-ban megtörténik az igazgatóváltás. Tulajdonképpen ezzel a helyzettel Miskolc nagyon sokat nyert, mert „családi alapon” számíthatott arra, hogy a 2 Sebestyén egymást segíteni fogja, aminthogy így is történt. A Városi Színházban megforduló világnagyságok Miskolcra is eljutottak ezen az úton.⁶

Miskolc város színházi és zenei életében nagy jelentőségű volt a Sebestyének színházi működése. Már Sebestyén Géza bevezette a rendszeres operaelőadások tartását. A sorozat Erkel Hunyadi László c. operájával indult meg. A társulat olyan jeles énekművészekkel is rendelkezett, akik e nem kis feladatokat sikerrel oldották meg. Nemegyszer nagy hírű vendég énekesek is felléptek. 1921 és 23 között 100 operát adtak elő, pontosabban száz operaelőadást tartottak, hiszen egy-egy mű többször is bemutatásra került.

4. Magyar Jövő napilap 1921. október 3.

5. Tóth Pál: A köztisztviselők társadalmi életének és politikai arculatának jellemző vonásai Miskolcon 1919–1939-ig terjedő években. Borsodi Történelmi Évkönyv V. Miskolc, 1976. 120.

6. Miskolci Nemzeti Színház 1823–1973. Bm. Lt. c. 1001. 3767/1974. 17–18.

Az előadások a legteljesebb erkölcsi és anyagi siker jegyében folytak le. Miskolc zene-művészete az operaelőadásokkal új fordulatot és lendületet kapott. Miskolc lakosságának jó része addig operát még szinte nem is hallott. Leszámítva az 1912-ben Diósgyőr-Vasgyárban műkedvelők előadta Mascagni: *Parasztbecsület* c. operáját, később Maillart: *A remete csengettyűje* c. operáját; de ezek mégsem voltak mérhetőek ehhez a sorozathoz és a hivatásos művészek produkciójához. 1921–22 színházi idényben Miskolc volt az egyetlen vidéki város, ahol a közönség hozzá nevelődött a magasabb igényű művészi zenéhez.

Az operaelőadások folytán vált lehetségessé a városban egy nagy igényű együttes, a Filharmonikus Zenekar megalakítása. Sokágú és erős gyökerű zenekultúra bontakozott ki. A színház kiváló művészei a városi zenei élet erősségei is lettek és általuk nagyobb zenei lehetőségek nyíltak. Ezúttal együttműködtek a városban levő művészi erők: a színház és a zeneiskola. A színház operai részének tagjai nevével még találkozunk majd a zenei életben: Szász Edit, Halmos János, Pajor Ödön, Gödri Kató, Gaizler Lola, Márkus József, dr. Kalmár basszus, Baksay Judit, a színházi karmester, Rádió Rezső a Filharmoniai Zenekart is vezényelte. E művészek közreműködésével kerülhetett sor 1923-ban Beethoven: *Krisztus oratóriuma* előadására.

A bemutatott operák kivétel nélkül romantikus művek voltak, közelebb álltak tehát a közönség ízléséhez. Innen a sikerük is. Bemutatásra került: Erkel: *Hunyadi László és Bánk bán*; Verdi operái közül: a *Rigolettó*, a *Traviata*, az *Aida*; Puccini operái közül a *Tosca*, a *Pillangókisasszony* és a *Bohémélet*; Bizet *Carmenje*; Halevy *Zsidónője*; Offenbach *Hoffmann meséi*; Delibes *Lakmé*; Thomas Mignon; *Leoncavalló Bajazzók*. Az operaelőadásokat Rádió Rezső és Simándy József vezényelték.⁷

2 év alatt 14 operabemutatót tartottak, emellett a 100 operai előadás nem tűnhetnék soknak, ámde a Miskolci Nemzeti Színház a szó legszebb értelmében vett „népszínház” volt és az operákon kívül drámát, szórakoztató műveket egyaránt elő kellett adniuk. Gyakorta szerepeltek neves fővárosi színművészek: Márkus Emília, Hegedűs Gyula, nem szólva a hangszeres világsztárokról és vendégénekesekről.

A Sebestyének sokat kívántak társulatuk tagjaitól, ezt követelte az élet, hiszen ez a színház nagyrészt magánvállalkozás volt. A város csak igényeket támasztott, pénzt nem sokat adott. Íme egy munkahét a színház életéből: 1923. II. 9.: Gyurkovics lányok, II. 10. délután 3.: Aranykakas, este fél 7: *Aida*, még ugyanaznap este negyed 11 jótékony célú művészt, ezen előadták a *Börze* c. darabot, vonósnégyest Szőke Szakál felléptével, a *Patikus* c. darabot és Karinthy Frigyes: *Bűvös szék* c. művét. 1923. II. 11. délután 3 órakor: Kálmán Imre: *Hollandi menyecske*, este fél 8: Aranykakas, 1923. II. 12. este fél 8: Gyurkovics lányok, II. 13. este 7 *Aida* Szász Edit, Pajor Ödön, Halmos János szereplésével, II. 14. este fél 8: *Cyrano de Bergerac*, II. 15. este 7: Aranykakas, negyed 10: Filharmoniai Társaság hangversenye, II. 16. este: Léni néni, II. 17. du. 3: *Aida*, este Léni néni, II. 18. de. 11 Filharmoniai hangverseny, II. 18. du. Peer Gynt és így tovább folytathatók a sort, az előadások sokféleségét, amint ezt az egykorú színlap tartalmazza.

1923-ban ünnepelte a színház fennállásának 100. évfordulóját. A jubileum alkalmából kiadtak egy Emlékalbumot, Sebestyén Géza Színtársulata a 100. évadot 1923. október

7. Emlékalbum a Miskolcon 1823-ban megnyílt első magyarországi Kőszínház 100 éves jubileumára. Keresztessy Sándor. Miskolc, 1923. A Miskolci Nemzeti Színház operaelőadásairól. Rákos Arnold cikke. 125–126. Bm. Lt. c. 375. 959/60.

4-én nyitotta meg Verdi operájával, A trubadúrral. A színgazgató a következő híradást adta a „nagyérdemű” tudomására: „Tisztelettel jelentjük, hogy 1923. évi október 4-én megnyitjuk a Miskolci Nemzeti Színház kapuit. Ezúttal is tartózkodunk színes szóhalmozástól és nagyhangú ígéretésektől; becsületos áldozatkészséggel, bensőséges lelkesedéssel és törhetetlen magyarsággal a 100 éves miskolci színművészet méltó munkásai akarunk lenni.” Kiváló tisztelettel: Sebestyén Géza és színtársulata.⁸ 1923. nov. 1. Mascagni: Parasztbecsület c. operájában Halmos János remekelt. Hollósy Kornél írt róla elemző kritikát.⁹ 1923. december 25. Verdi: Álarcosbálját adták karácsonyi ajándéknak a közönségnek. 1924 januárjában nem kisebb címszereplővel ment az Aida, mint a világhírű Jadowker Hermann. A hónap második felében 2 napot töltött a városban; egy hangversenyt is adott és szerepelt az Aidában. Jadowker orosz–lett származású világhíró énekes volt (1878–1953). Először a német színpadok ünnepelt tenor sztárja, 1909–12 és 1919-ben a New York-i Metropolitan opera tagja. (Ritka nagy világsiker után 1929-től rigai izraelita főkantór, 1938-tól Izraelben énekpedagógusként élt.) Mint ismert, az Aida nagy szereplőgárdát, nagy kórust kívánt. Többek között a híres főpapok kórusát. A színgazgató találékonyaságára és a miskolci zenei élet nagy összefogására egyaránt jellemző, hogy a kórus „előállítását” nem okozott megoldhatatlan gondot. A színház ekkorra statisztériával nyilvánvalóan nem rendelkezett. Honnan vegyenek ennyi szereplőt? A Gazdakör keretében – mint már említettük – működött a Harmónia dalárda. Nagy Ferenc dirigálta ezt az énekkart is és a Miskolci Általános Munkásdalárdát is. A kettő egyesítéséből nagszerű „főpapi kórus” született. Remekül megoldották a nem könnyű feladatot. Még Hollósy Kornél, a szigorú tollú kritikus is csak a „főpapok” 1924-es divatnak megfelelő bajuszát nehezményezte.¹⁰

Az 1924. esztendő január vége sorozatos zenei és színházi csemegékkal szolgált. Egy héten 3 bemutató e színházban – írták a lapok. Egy hét alatt az orosz balett szerepelt, bemutatták Rossini: Sevillai borbély c. operáját és Sardou: Szókimondó asszonyosságát.¹¹ „Az orosz balett Miskolcon, valamikor ilyen hír a mesék birodalmába tartozott, Sebestyén Géza jóvoltából megérkezett.” Előadtak a Hattyúk tavából részleteket, Chopin keringőre és Brahms Magyar táncok c. művére készült balettet. Rákos Arnold, a rá jellemző szellemességgel írta: „A zenekar sokat dolgozott a vég nélküli tizenhatod, harminckettes figurákkal. A zenei löversenyben Simándy József karmester tartotta a gyeplőt.”¹²

1924-ben emlékeztek meg országszerte Ady halálának 5. évfordulójáról. A Magántisztviselők Egyesülete szép ünnepséggel adózott a nagy költő emlékének. Életéről és művészetéről Hajdú Henrik, a neves műfordító és tanulmányíró beszélt. Az ünnepségen a színház legnevesebb művészei szerepeltek: Gaizler Lola, Halmos János.¹³ Sebestyén Géza budapesti kapcsolatai éreztették jótékony hatásukat. Nagy hírű művészeket hallhattak a

8. Lásd 7. jegyzetpont. 149.

9. Reggeli Hírlap. 1932. november 1.

10. Reggeli Hírlap. 1924. január 24.

11. Reggeli Hírlap. 1924. január 17.

12. Reggeli Hírlap. 1924. január 27.

13. Magántisztviselők Egyesületének Ady Endre halálának 5. évfordulója alkalmából rendezett 1924. január 27. este 6 órákor a Koronán tartott eredeti műsora.

miskolciak.¹⁴ S ez nem csak pénzkérdés volt, hogy ki megy és ki nem a színházba. Ebben az időben a kevés pénzü emberek helye volt a „kakasülő”. Igaz, kicsit magasról kellett nézni, de ha valakiben élt az igény, onnan bármit meghallgathatott.

1924-ben Albertina Ferrari a nagy híri hegedűművész vendégszerepelt a színházban. Hollósy szerint „sikere olyan nagy és osztatlan volt, amelyre Dohnányi (122) emlékezetes szereplése óta nem volt példa.” 1926 februárjában a világhíri Eugén d’Albert zeneszerző és zongoraművész szerepelt Miskolcon. Két hangversenyt is adott. „Mindkettő azt igazolja, hogy az idő múlása nem viselte meg művészetének életerejét.” Pedig ekkor már 62 éves volt. Korának egyik legnagyobb zongoravirtuóza, főleg Beethoven tolmácsolásával aratott nagy sikereket. Munkásságának súlypontja egyre inkább az operaszerzésre tolódtott át.¹⁵

Márciusban 2 világnagyság is járt a városban. Slezák Leó, a nagy híri énekes Halévy: Zsidónő c. operájában lépett fel. A morva származású, világhíri osztrák énekes rendszeresen szerepelt Európa és Amerika vezető színpadain. Ércesen zengő, hajlékony és csengő tenorja Mozarttól–Wagnerig minden opera tenorjainak szerepkörében kiválóan érvényesült. A különféle énekesi feladatokat tökéletes technikával és művészi alkalmazkodással oldotta meg. Ugyanez év március 25-én a másik világnagyság, aki Miskolcon járt, Broniszláv volt. „Huberman Broniszláv, a világ legnagyobb hegedűse, a hegedűjáték fejedelme f. hó 25-én tartja szenzációs hangversenyét a Koronában. – Tekintettel a nagy érdeklődésre, ajánlatos a jegyek megváltása László Ervin hangverseny irodájában.”¹⁶ Érdemes a hírverés igazságának utánanézni. Világszerte hatalmas sikerrel hangversenyezett. Kodály, aki szintén nem tartozott a tompa tollú kritikusok közé, ezt írja róla: „Ami a hallgatót annyira megfogja – a zenei kvalitások elsőrendűségén túl – döbbenetes, szinte szkitha temperamentuma, amely ugyan formába alig préselhetően feszegeti korlátait, másrészt olyan elcsépelte virtuóz darabokat is meghallhatóvá tud tenni, – mint a Wieniawsky: Faust ábránd –.”¹⁷ 1925 áprilisában Helge Lindberg – a kiváló finn dal- és oratórium énekes adott ária- és dalestet Molie Denys zongorakíséretével. A leghivatottabb és legelmélyültebb Bach és Händel interpretátorok közé tartozott.

1927-ben Sebestyén Mihály szerződése lejárt. A város 30 000 pengő hozzájárulással és azzal a kikötéssel hosszabbította azt meg, hogy „fenntartja a további kapcsolatot a budapesti Városi Színházzal, további kötelezettséget vállal, hogy gyakrabban fog szerepeltetni hazafias darabokat, olyan társulatot szervez, amely tartja az eddigi nívót.” „Ha ezen sarkallatos rendelkezést nem tartja be, a város jogosult azonnal felbontani a szerződést.”¹⁸ Hiába! nem volt könnyű Miskolcon színésznek lenni. Pedig csak két Sebestyén volt az országban, kikkel pótolta volna e nem kis igényt a város?

14. Rákosi Arnold hangversenye a Koronán 1922. II. 12. Közreműködött Pajor Ödön. Rákos Brahms hegedűversenyét adta elő, Bach: Sarabandot, Hollósy: Hullámok szerenádját, Pajor Schumann Love dalokat énekelt és Wagner: Wotán búcsúját, Leoncavalló: Bajazzók Prológiát adta elő.

15. HOM Ha 75.264.1.1–41. Eugén d’Albert Műsorát érdemes részletesen megemlíteni: Bach: Korál fantázia és fuga. Beethoven: Szonáta (sajnos a műsor nem jelöli melyik), Chopin: b-moll szonáta, Schubert: C-dúr fantázia, d’Albert: 5 Capriciola, Ravel: L’Oiesaux trist, Debussy: La Cathedral englouti, Tűzijáték.

16. Magyar Elet. Miskolci hetilap. 1926. III. 10.

17. Kodály Zoltán: Visszatekintés II. Bp., 1964. 350.

18. Reggeli Hírlap. 1927. III. 5.

1928 – nagy tehetségeket veszített a társulat. A M. Kir. Operaházba került Halmos János. Természetesen vele ment a felesége Hamvas Józsa is. 1928 – a nagy gazdasági válság egyre jobban érezteti a hatását. Kezdenek gyérülni az operaelőadások. 1931-ben a másik híresség Neményi Lili is eltávozik. Ennek ellenére, 1931-ben még sok világnagyság megfordul a színházban. 1931. I. 14. a Doni kozák kórus, április 3. Teiko Kiwa japán énekesnő, április 16. Elba Ilbak észt táncosnő.¹⁹

Ekkor már országos vezérelv a takarékoság. A Sebestyén direkciónak mindent megtesz a közönség megnyeréséért. Hétfőtől az ország legolcsóbb színháza lett a miskolci. A legdrágább hely 2 pengő. Igaz, ez már utószezonban volt, de minden, az esztendőben játszott darabot előadtak.²⁰ A híres vendégzereplő művészek, együttesekek még fel-felkeresik Miskolcot. 1932 jan. Kubelik, a világhírű „régiszeres” ismét hangversenyt ad, 1933-ban a világhírű Wiener Sängerknaben fiúkórust hallhatják.²¹ 1934 novemberében Tauber Richárd énekel, a kiváló osztrák lírai tenorista, opera- és operettművész. 1924-ben Lehár Ferencsel kezdődő barátsága folytán ő viszi sikerre nagyrészt a Lehár-operetteket, maga is komponált.

1937-ben ismét találunk operaelőadásra nyomokat, valószínű közben is elő-előadtak, de ennek emlékei már nem lelhetők fel. Ezt az operát Mozart: Szókratész a szerájából – Komor Vilmos vezényelte.²² Ugyanebben az évben a hegedűművészek egyik legkitűnőbbike: Szigeti József adott hangversenyt, kísérte Nikita de Magaloff. Szigeti József nemcsak, mint hangszerének világhírű művelője ismert, hanem különös buzgalommal karolta fel a modern hegedűirodalom műveit is. Nagy értékű a zeneművészetben Bartók Bélával való barátsága. Szigeti József könyvében szép fejezetet szentelt ennek a barátságának.²³

A Miskolci Nemzeti Színház híre országszerte nagy, különösen Sebestyén Mihályé, az igazgatóé. Mai színházi életünk sok nagy alakja, aki dolgozott vele, így emlékezik róla: „Sebestyén nagyon igényes, szigorú színházi ember volt, minden előadás előtt úgy megrázott, mint kutya a kölykét”, s ezt nem kisebb művésznő mondta róla, mint Sulyok Mária. A miskolciaknak ez sem volt elég. A mi színházunk címen a következőket írták: „A miskolci közönség – a legpestibb közönség. Ha legpestibb – nem tud miskolci lenni. Miskolc színházi vezetésének a Sebestyén igazgatása alatt jó híre van. Különösen pesti körökben. Rend, fegyelem, körültekintő óvatosság az erények, amelyeket el kell ismerünk, s amelyek alkalmasak arra, hogy színházunkat a válságos időkön átsegítsék. Voltak évek, amikor a színház célja magánál a létfenntartásnál magasabbra nem nőhetett, s érdem az is, hogy a bomlás jelei itt sem mutatkoztak.”

A főváros egyik neves kritikusa „tip-top” előadásoknak nevezte a miskolci színház teljesítményeit. Tiszta, csinos színpadképeket, ráncba szedett együttest, gördülő, sima játékot. Tagadhatatlan, hogy az adminisztrációs része a színháznak jó kezekben van, ezenkívül Sebestyén Mihály kitűnő rendező. Jó szemű, erélyes. A pestiség mellett egy kis

19. Reggeli Hírlap. 1931. ápr. 25.

20. Reggeli Hírlap. 1931. V. 9.

21. Magyar Jövő. 1933. IV. 24.

22. HOM Ha 53.35.71.1.

23. Szigeti József: Beszélő húrok. Bp., 1965.

miskolciasságot!²⁴ (Sohasem fogjuk megtudni, vajon mit jelentett a „miskolciasság” és mit a „pestiesség”.)

1939 – nehéz idők! a Sebestyén direkciónak megszűnik. Az egyre nehezebbé váló időkben Földessy Géza veszi át az igazgatást. Még mindig találkozunk operabemutatókkal. 1940-ben Ábrányi Emil karnagy vezényletével bemutatják Verdi: Rigoletto c. operáját. Szabó Ilonka, Rátz Tilda, Csóka Béla vendégszereplésével. „Kibővített zenekarral, megerősített kórossal, mérsékelten felemelt helyárrakkal.” Csak következtetni lehet, hogy a kísérő a Vasutasok Ének- és Zenetársaságának zenekara volt. Az együttest Ábrányi Emil dirigálta.

A miskolci színház történetében sokszor elmarasztalóan említik a sok operett előadását. Ez igaz. A kérdés azonban az, milyen színvonalú operetteket adtak elő. Mert a vidám zene nem azonos a butasággal, dilettantizmussal és színvonal-nélküliséggel. Failoni, a híres karmester írja egyik könyvében: A zene nem könnyű – és nem nehéz. Zene vagy nem zene. A zeneművek mérhetetlen „Jákob létrája” A Cigánybárótól a Parsifálig emelkedik.²⁵ Néhány példa az operettek sorából: Lehár: Víg özvegy, A mosoly országa; Strauss: Cigánybáró; Jacobi: Sybill; Kálmán Imre: Cigányprímás; Huszka: Gül Baba; Millöcker: Dubarry; Kálmán Imre: Csárdáskirálynő; Millöcker: Koldusdiák. Mindezzel nem akarom mindenáron azt bizonyítani, hogy a színház mindig, minden műfajban elsőrangút játszott, tagadhatatlanul alkalmazkodnia kellett a közönség ízléséhez, ha létezni akart. „Népszínházat csinálni” nem kis feladat, olyat, amiben mindenki megtalálhatja a „Jákob létrája” megfelelő fokát. A színház a 2 világháború között, különösen a 20-as évek végéig olyan zenei lehetőséget adott a város közönségének, amit tulajdonképpen, ma sem szárnyal túl. Operaelőadásokat jó színvonalon, kiváló vendégművészek szereplését biztosította, művészeivel segítette a miskolci kulturális életet, a zenei életnek igen erős, tartós oszlopa volt.

Küzdelem egy állandó szimfonikus zenekarért

A zenei gyakorlat szilárdan kiépített kereteiből a színházat már megismertük. Most azt a küzdelmet ismerjük meg, amelyet a város zenéjét szerető polgárai folytattak egy szimfonikus zenekar megvalósításáért. A küzdelem sokáig folyt. Már az első világháború előtt megkezdődött – nem is eredménytelenül. A BMK és NE, a zeneiskola és a Vasgyári Zenekar segítségével, zenét szerető és művelő polgárok önzetlen áldozatkészségével létrehozott olyan együttest, amely a várost már Kassán és Eperjesen is méltóan képviselte. A háború és a pénztelenség véget vetett ennek a szép kezdeményezésnek.

A színház talpra állásával, operák előadásával, a zeneiskola immár erőssé és nagygyá növekedésével ismét előtört a vágy egy „igazi” szimfonikus zenekar iránt. A zeneiskola kamarazenekara jó alap volt, vonószekari mű megszólaltatása is sok szép élményhez juttathatja hallgatóságát, de az „igazi”, a szimfonikus zenekar. Ezt csak alkalmi zenei „társulás” formájában hozhatták létre. A vonókat nagyrészt a zeneiskola adta, a fúvókat pedig „valahonnan” szervezni kellett. Számba jöhetett és jött is mindig, ha a szükség

24. Termés miskolci irodalmi folyóirat 1937. I/1. szám.

25. *Sergió, Failoni: Hangfogó nélkül.* Bp., 1962. 30.

kívánta a Vasgyári Zenekar. De ezt a helyzetet nem állandósíthatták, mert ezt a zenekart – bár sokszor segített – a vasgyár magának tartotta fenn. A másik társként szóba jöhetett a katonai zenekar. Ám ez a zenekar sem helyettesíthette egy hivatásos együttes szerepét. Bár, mint a későbbiekből kiderül – Miskolc zenei élete sokkal szegényebb lett volna, ha a helyőrségi zenekar élén nem állnak olyan kitűnő képzettségű karmesterek, mint, amilyenek Francz Károly és Pongrácz Géza voltak, mint már említettük. Az állandó szimfonikus zenekar létrehozásának nem a tehetség hiánya, a személyi feltételek elégtelensége, hanem az örökös pénz hiánya volt a legfőbb akadálya. Közművelődési Egyesületek a BMK és ME és utóda a Lévay KE sok áldozatot vállalt, de ez csak egyik hangversenytől a másikig volt elegendő. Örökösen szervezéssel küzdöttek, minden esztendő szinte új zenekari nevet, ezzel együtt új társulási formát jelentett és mégis minden akadályon át valamilyen zenekart mindig létrehozta. És a város? Talán nem volt szívügye a zenének e fontos intézménye? A város tartotta fenn a zeneiskolát, egyetlen társulás, amit csekély anyagiakkal támogatott, a Filharmóniai Társaság volt. Egyéb zenekari törekvést támogatni nem tartotta kötelességének.

Az 1923-ban létrejött Filharmóniai Társaság hangversenyén, amelyet már alakuló, illetve bemutatkozó hangversenyén a bukás réme kísértett anyagiak hiányában, a város akkora összeggel támogatta, amennyi a miskolci sajtó szerint „önagysága kalapjára” elegendő. Ezzel egy kicsit előreszaladunk az eseményekben, de így annál inkább látszik, mennyi erőfeszítés kellett ahhoz, hogy a zenei élet e fontos tényezője, a zenekar legalább olykor jelen legyen.

Mielőtt a zenekari élet sokszor változó formáit és nem könnyű útját végigkísérjük, nézzük át azokat a hivatalos adatokat, amelyekből kitűnik, mennyit áldozott a város a zeneiskolán kívül! – zenekari célokra. 1923-ban olvashatjuk: „Tanácsunk előterjesztésére a Miskolci Filharmóniai Társaság részére 200 000 Korona évi segély megállapítása tárgyában. Határozat. Tanácsunk előterjesztésének helyt adunk, s a Miskolci Filharmóniai Társaság évi segélyét 1923. évre 200 000 Koronában állapítjuk meg.” Következett a szokásos záradék.²⁶ Közben a pénz értéke romlott és, mint a következő jegyzőkönyvi kivonatból kiderül, az időközben 500 000 Koronára emelt összeget 2 millióra kellett emelni.²⁷ S ez már kezdett soknak tűnni, valóban „drága a mozsika szó”, így találta a T. Törvényhatóság. Mint azt már méltattuk a zeneiskola megépítésével valóban nagy szolgálatot tettek a zene ügyének, de azon túl nem találkozunk a zene támogatására vonatkozó adatokkal. Ha nem futotta a muzsika támogatására a Lévay KE pártolásán és az egyetlen miskolci dalárdán kívül, meg amit már eddig felsoroltunk, találkozhatunk e nagyobb mérvű kulturális célú támogatással? Az 1934 és 36-ban tartott Miskolci Hét költségeire kirukkolt a város. Az 1936-os Miskolci Hét költségeihez nyújtott támogatás a Lévay KE 14 évi támogatás összegét emésztette fel. 28 023 pengőt, bevétel 15 750 pengő, fedezetlen kiadás, illetve hiány 12 273 pengő.²⁸ Ugyanebben az évben Liszt Ferenc méltó megünneplésével kapcsolatban „feliratot intéztek a kormányhoz, amellyel megbízták a város polgármesterét”.²⁹

26. B-A-Z. m. Lt. Mv. Lt. Kgy. jzk. 246. Kgy/1923.

27. B-A-Z. m. Lt. Mv. Lt. Kgy. jzk. 91. Kgy/1925.

28. B-A-Z. m. Lt. Mv. Lt. Kgy. jzk. 203/1936.

29. B-A-Z. m. Lt. Mv. Lt. Kgy. jzk. 58/1936.

A város erkölcsi támogatása sohasem hiányozott a zenei életből. Nevezetes alkalomkor a polgármester mondta az ünnepi beszédet. A zene tehát több szép szót kapott, mint pénzt. A zenekari élet támogatásához 1937-ben a MÁV üzletigazgatóság nyújtott hathatós és rendszeres támogatást, amely Hamary Géza üzletigazgatónak köszönhető. Ha talán sokat időztünk az anyagi résznél, bocsássa meg az olvasó, ezek ismeretében követhetjük a zenekari életet a lelkesedés, hozzáértés és a pénztelenség útján.

A zeneiskola történeténél említettük a háború nehéz éve között előadott Haydn: Teremtés oratórium részleteit. S ott már szó esett arról, hogy az oratórium előadásában részt vettek „a zeneiskola növendékein és tanárain kívül műkedvelők, a Miskolci Dalár-egylet és a Diósgyőr-Vasgyári Zenekar tagjai. Az énekkart és zenekart vezényelte: Szent-Gály Gyula zeneiskolai igazgató.”. A két világháború közötti években ez volt az első nagyszabású zenei, egyúttal zenekari megnyilatkozás. Miskolcon a zenekar alapítási szándék, a zenekari csoportosulási készség mindig nagyon erős volt. Ennek természetes magyarázata a zeneiskola léte volt, mint ezt már sokszor méltattuk.

1919-ben meghalt Szent-Gály Gyula. A temetésén rendezett gyászünnepély az elmondottakra ékes bizonyossággal szolgál. Mint már arról is szóltunk, nem hirtelen halt meg. Hosszasan beteg volt előtte, mégsem hihető, hogy erre előre készültek volna egy alkalmi zenekarral. Mégis a gyászistentiszteleten vonószzenekar közreműködésével találkozhatunk. 1–2 nap alatt képes volt együttessé szerveződni néhány muzsikus!³⁰

A zeneiskola keretén belül szervezett „zenekari osztály” természetesen az intézmény zenei alkalmi kapcsán működött. Ezúttal a szélesebb nyilvánosság bevonását is igénylő zenei társulásokat idézzük. 1920-ban az esztendő „országosan mutatkozó nyomort” hozott. Enyhítésére különféle nyomorenyhítő akciókat szerveztek, amelyekben kénytelen-kelletlen a művészek is részt vettek. Az akció szervezésére Miskolcon is intézőbizottság alakult: Zacher Emil dr., Ludvig Dénes és Kelemen Pál irányításával. Ennek az akciónak a keretében került előadásra Rákos Arnold már említett Családi tradíció c. dalos játéka, amelynél 17 tagú vonós zenekar működött közre.

1920. II. 25. A Miskolci Művészek és Műkedvelők Ínségakciója javára rendeztek vonószzenekari hangversenyt, amely nem annyira a műsora miatt méltó figyelemre, mint résztvevői miatt. A műsoron szerepelt Wagner: Mesterdalnokokból Elza nászmenete, Schubert, Popper művek, csellón előadta Haydu István, Sibélius, Paderewsky művek és Rákos 3 tételes Hámori szvitje. A zenekarban közreműködtek: Groszman Zsigmond, Spiegel Dezső, Finta Elemér, Kalocsay László, Győry Nagy Lajos, Venetiáner Erzsébet, László Ervin, Szendy Lajos, Hecz Andor, Deutsch Ábrahám, Gábor János, Wurfel Kálmán, Nagy Imre, Domokos Nándor, Sály Béla, Wollner Dezső, Csermák Ambrus, György Viktor, Bencze Rezső, Győry Nagy István, Auer Mihály, Gránát József, Haydu István, Helényi Gyula, dr. László Imre, Venetiáner Sándor és Csobor Antal.³¹

30. A Reggel. 1919. IX. 28.

31. HOM HA 76.233.1. 1–85.

1920. IV. 22-én a zeneiskola ének- és zenekari hangversenyén nagyon színvonalas műsort vezényelt Hollósy Kornél.³² Ugyanez év június 26. évfázó hangversenye a jövendő összefogások, zenei társulások első nagy példáját mutatta. A zeneiskola vonószenekarát kiegészítette a színházi zenekar és a Diósgyőr-Vasgyári Zenekar egy része. Nyilvánvalóan a fúvósok, mert ezt a zenei intézmény a maga erejéből nem volt képes soha megoldani. A Filharmóniai Társaság megalakulásáig, tehát 1923-ig nagyrészt a zeneiskola tartotta megfelelő színvonalon a város zenekari életét. 1921-ben került a helyőrségi zenekar élére Francz Károly, aki előzőleg Pólában, Triesztben és Budapesten szolgált. Az ő idekerülésével új erőt nyert a miskolci zenei élet, s ráadásul zenekari háttér állt mögötte. A Sebestyén Társulat városba jövelele szintén személyi erősödést hozott, hiszen a tehetséges Rádió Rezső főleg operákat dirigált. Karmesterekkel tehát már el volt látva a város, egy részüknek zenekar állt rendelkezésére, de a város zenei élete még mindig csak zenekari mozaikokból állt. Volt zenekar a színháznál, volt a katonáknál, de mindegyik csak a számára szükséges zenét játszotta. A zeneiskolában az igazgató és Hollósy felváltva vezényelte az alkalmi zenei társulásokat.

Tulajdonképpen a mágneses zenei mag mindvégig a zeneiskola maradt, hiszen tanárai és akadémiai növendékei révén a vonórészleg jelentékeny részét állíthatta ki. Az idők folyamán vagy a saját erejére támaszkodva csak vonórészlegként létezett, vagy a Diósgyőr-Vasgyári Zenekarral társult, s a társulások szerint változott a név. A Filharmóniai Társaság néven létrehozott számottevő városi zenekar is több részelemből állt. Magva annak is a zeneiskola volt, jelentékeny katonazenekari megerősítéssel és vasgyári támogatással. Később a katonazenekar magát elég erősnek, s a jó vezetés folytán megfelelő színvonalat elérve teljesen önálló zenei tényezője lett a városi zenekari életnek. 1922 májusában rendezett hangverseny jelentett fordulópontot a város zenei életében. A jelentőséget az adta, hogy sikerült egy valóban számottevő, 56 tagú együttest létrehozni a már említett zenei tényezők segítségével. Az előadott műsor nagyszabású voltára utal a Mozart: Jupiter (C-dúr) szimfónia előadása. A szimfóniák sorában utolsóként komponált nagy mű csak utólag kapta a Jupiter jelzöt. A mester halála előtt 2 és fél évvel készült ez a grandiózus mű. Ugyanezen a hangversenyen mutatkozott be Miskolci Simon Jánosné (Thurzó Nagy Lászlóné) Liszt: Esz-dúr zongoraversenyével. Kiemelkedett a műsorból Hollósy: Találkozás c. kantátája. A vezénylésben osztozott Koller Ferenc és Hollósy Kornél. Koller Ferenc babékoszorút kapott, Hollósy egy elefántcsont vezénylőpálcát. Miskolci Simon Jánosnének olyan sikere volt az egykorú sajtó szerint: „amelyhez hasonlót zeneiskolai tanár még nem ért”. Mint látjuk ennél a hangversenyénél, noha a 13. honvédegyalozred zenekara is egyik oszlop volt – a katonai vezénylés kimaradt. De nem sokáig... Ugyanez év decemberében vendégszerepeltek Miskolcon a Budapesti Filharmónikusok, teljes nevén a Budapesti Filharmóniai Társaság Dohnányi Ernő vezényletével.

32. Eredeti műsor. Az államilag segélyezett Városi Zeneiskola ének- és zenekari tanfolyamának növendékhangversenye f. évi április 22-én, csütörtök este fél 8, a Korona Szálló nagytermében. Műsor: 1. Beliczay: Andante előadja az iskola vonószeneakara. 2. Bach: Húsvéti chorál, b) Volkmann: Esti dal, előadja az iskola női kara. 3. Mozart: G-dúr Szerená, előadja az iskola vonószeneakara. 4. Kjerulf: Hardangeri nászút, előadja az iskola női kara. 5. Beethoven: Esz-dúr zongoraverseny, előadja Kauffmann Olga IV. akadémiai osztály. Tanára: Keresztes István. A kórusokat Palkó Kornélia tanárnő kíséri zongorán, vezényel Hollósy Kornél tanár. A tiszta jövedelem a zeneiskola „Szent-Gály ösztöndíj” alap javára fordítatik. A műsor ára 2 korona.

Műsorukon Beethoven: D-dúr szimfónia, Mendelssohn: Hebridák nyitánya és Mozart: G-dúr zongoraversenye szerepelt.³³

1. *Megalakul a Miskolci Filharmóniai Társaság*: Már a májusi hangverseny valósággal lázba hozta a város hivatalos zenei vezetését és zenéért lelkesedő polgárait. „Miskolcon valóságos Filharmónia láz van” – olvashatjuk a lapokban. Az újságokban hirdetésnyel jelent meg: „Miskolc összes hivatásos zenekedvelőit – társadalmi, osztály, felekezet nélkül – egy táborba kívánjuk tömöríteni, hogy megszólaltassuk a klasszikus zeneirodalom remekeit. Szükség van 14 I. hegedűsre, 12 II. hegedűsre, 6 violásra, 4 gordonkásra, 2 gordonosra, 3 fuvolásra, 2 oboásra, 1 angol kürtöstre, 2 klarinétosra, 1 basszus klarinétosra, 3 fagottosra, 4 ventillesre (szárnykürt), 3 trombonosra, 3 harsonásra, 1 üstdobosra. A tagság végett jelentkezni óhajtók, vonós és fúvós hangszereken játszóknak szíveskedjenek a zeneiskola igazgatói irodájába fáradni.”³⁴ Ki is tüzték a bemutatkozó hangverseny műsorát. Haydn: Esz-dúr szimfónia, Mendelssohn: Hegedűverseny és Beethoven: Krisztus oratóriuma. A zenekar tehát létrejött. Még nem hivatalosan, mert ezt csak a bemutatkozó hangverseny utánra szánták, de a próbák megkezdődhettek, mert a személyi feltételek adottak voltak. A hegedűverseny előadására Rákos Arnold igazán alkalmas volt, az oratórium szereplőit pedig a színház már megismert kítűnő énekes színészei biztosították. Felmerülhet a kérdés, miért éppen Beethoven: Krisztus oratóriumát tüzték rögtön műsorra? (Az oratórium pontos címe: Krisztus az olajfák hegyén.) 30 éves volt Beethoven, amikor ezt a művet írta. Egyike volt a zeneköltő legnagyobb sikerű műveinek, csak a bemutatója évében 4 alkalommal került előadásra Bécsben. De, amint ismert, a közvélemény éppen azokat a műveket tüntette így ki, amelyeket éppen maga Beethoven tartott legkevésbé fontosoknak. A mű Franz Xavér Huber szövegére készült. A mester így nyilatkozott e művéről: „Figyelembe kell venni, hogy az első ilyenfajta művem volt s hogy 14 nap alatt írtam zavaros, kellemetlen és aggasztó körülmények között; öcsém halálos betegen feküdt . . .” Azért ezt nem kell egészen szó szerint vennünk, mert komoly előtanulmányokat folytatott hozzá. Még akkor nem ismerhette Bach remekeit: a Máté- és Jánospassiót, mert csak ez idő tájt kezdték felfedezni, annál inkább ismerte Graun, Hasse és főleg Händel oratóriumait és természetesen Haydn oratóriumzenéjét a Teremtést és az Évszakokat.

A Krisztus oratóriumnak csak a részletei sikerültek, egyesek jobban, mások kevésbé. Az oratórium színpada félig a földi valóságra, félig a túlvilágra nyílik, alakjai a 2 térség között oszlanak meg. Péter a Tanítványok s a Katonák az egyik világtáj szereplői, a Szeráf, s az Angyalok kórusa a másik világtájé. A kettőt egyesítve s egymással magyarázva

33. Eredeti műsor. A Városi Zeneiskola zene- és énekkari hangversenye május 11-én, csütörtökön este fél 8 órai kezdettel a Korona Szálló nagytermében Miskolczy Simon Jánosné zongoraművész, zeneiskolai tanár, a Miskolczi Dalárdaegylet, valamint az intézet, a Magy. Kir. 13. honvédegyalozred és a Diósgyőr-Vasgyári egyesített nagy zenekarának közreműködésével. 1. Mozart: Jupiter Szimfónia, 2. Bellini: énekkettős a Norma c. operából zenekarkísérettel előadják: Szombathyné Fehér Katalin és Hornyák Olga. Szünet. 3. Liszt: Esz-dúr versenymű. Zenekari kísérettel előadja Miskolczy Simon Jánosné. 4. Szent-Gály Gyula: Szerenád. Vegyeskar. b) Hollósy: Találkozás. Női kar. Szoprán szóló: Hornyák Olga, alt szóló: Lágler Olga. Zenekari kísérettel előadják a karének tanfolyam növendékei. Az 1., 2., 3. számot Koller Ferenc zeneiskolai igazgató vezényli, a 4. Hollósy Kornél tanár. A zenekar 56 tagból, az énekkar 80 tagból áll. Köztisztviselők és családtagjaik 30%-kal olcsóbban válthatják meg a jegyeket.

34. Reggeli Hírlap. 1922. november 12.

áll Jézus alakja. Beethoven számára ez az oratórium nem a vallásos érzés kifejezése óhajtott lenni, számára csak az érző és szenvedő ember volt az igazi probléma. Jézus alakja addig nagyszerű, míg ezt a szenvedést példázza. Ezért oly sötét és élő a zenekari bevezetés. A Szeráf alakja élettelen allegória, koloratúrái inkább énekgyakorlatok, Péter szerepe nem nagyszabású, mégis ez az oratórium mintegy nagy előjátéka volt a hatalmas Missa Solemnisnek és a III. szimfóniának.³⁵ Ha tehát a kérdésre, a miért éppen erre a műre, választ akarunk, akkor abban találhatjuk meg, hogy ez „kéznél volt”. Már 1913-ban Szent-Gály Gyula idejében előadtak belőle részleteket. S mint láttuk a Filharmóniai Társaságot egyelőre csak a lelkesedés hajtotta, anyagiak nélkül, majdnem természetes, hogy a zeneiskolában található és egyáltalán nem olcsó zenekari anyagot első nagyszabású bemutatkozásuknál hasznosították. A Haydn-szimfónia is előadásra került már az első világháború előtt. A készülődés lelkes volt. „A rövid felhívás után oly sok zenélő jelentkezett, s oly bámulatos kitartást tanúsítottak, hogy a legszebb reményekkel nézhetünk a hangverseny elé.” A kitartásra és a szép reményekre is igencsak nagy szükség volt, hiszen jószerével nem volt próbaterem s azon a télen 3-szor sem fűtötték be a Koronát tüzelőhiány miatt.

De bármennyi akadályon át mégis elérkezett az első hangverseny ideje: 1923. február 15.³⁶ A hangverseny legnagyobbszabású vállalkozásáról a Krisztus oratóriumról a vezénylő Hollósy Kornél ismertető cikket írt. A hangversenyt ugyanis ketten vezényelték. A Haydn: Esz-dúr szimfóniát és a hegedűversenyt Koller Ferenc, az oratóriumot Hollósy Kornél. A hangverseny-látogatók már némi tájékozottsággal hallgathatták az előadást. Minden készen állt már az előadásra. Minden? Majd meglátjuk! Még az utolsó pillanatban is, csak hajszálon függött az előadás. A délután folyamán a próba előtt, amikor az esti előadás sorsa végsőkéig feszítette az idegeket, differenciák támadtak a zenekar és az oratóriumban szereplő énekesek között. A differencia sajnos pénzügyi természetű volt. A zeneszerek mégcsak hajlandók voltak pénz nélkül vagy legalább is annak halvány reményében muzsikálni, de a szólisták, a színház tagjai nem. Délután a főpróba el is maradt. Sőt, úgy látszott, hogy a szólisták az esti előadáson sem hajlandók fellépni, így az oratórium 120 szereplőjének hónapokig tartó munkája hiábavaló volt. Ez pedig nem kevesebbet jelentett volna, minthogy a bemutatkozás nem sikerül és már születése pillanatában meghal a Filharmóniai Társaság. Ezt pedig végeredményben senki nem akarta, s nagy „diplomáciai tárgyalásokkal”, sok kölcsönös jóakarattal valahogy elsimult a nem könnyű kérdés és az esti előadás teljes programmal végbement. A közönség, amely a háttérről természetesen mit sem tudott, az előadást határtalan lelkesedéssel fogadta. Böven jutott taps a dirigenseknek és a szereplőknek. A szünetben dr. Hodobay Sándor polgármester kijelentette, hogy a város 100 000 Koronával támogatja a Filharmóniai Társaságot. A polgármester kijelentése „határtalan lelkesedést keltett, és a deficit borongós felhője egyszerre rózsá-

35. *Szabolcsi Bence*: Beethoven. Bp., 1970. 177–180.

36. Eredeti műsor. A Miskolci Filharmóniai Társaság ének- és zenekari hangversenye 1923. február 15. a színházban $\frac{1}{4}$ 10 órakor. A Filharmóniai Társaság, a színház, a 13. honvédgyalozezred és a Vasgyár egyesített nagyzenekarának közreműködésével. Szólisták: Szász Edit, Halmos János, Pajor Ödön, operaénekesek, a Miskolci Nemzeti Színház tagjai. A zeneiskola női kara, a Miskolci Dalárdaegylet. 1. Haydn: I. Szimfónia. Az Andante szólóját előadja: Kocsis Ida. 2. Mendelssohn: e-moll hegedűverseny, előadja Rákos Arnold, vezényel Koller Ferenc. 3. Beethoven: Krisztus oratórium. Halmos János, angyal Szász Edit, apostol Pajor Ödön, angyalok kara, katonák kara. Vezényel: Hollósy Kornél. A zenekar 60, az énekkar 120 tagú.

színű fátyollá vált.”³⁷ Nem deríthető ki világosan ma már, hogy ezt a nagy örömet kiváltó gesztus „ama” 200 000 Korona volt-e, amelyről a városi jegyzőkönyv szólt vagy ezen felüli összeg. Mindenesetre, akár azzal, akár azon kívül, csekélyke anyagi alapot jelentett. Vagy marasztaljuk el lelkes elődeinket, amiért nem számoltak, csak lelkesedtek és időt, energiát nem sajnáltak? Másnap minden miskolci lap lelkesen méltatta a jelentős zenei eseményt, amelyet ma is annak kell tekintenünk. Sőt, ma amikor oly jól tudunk számolni, még inkább. A miskolci zene történetéből kitörülhetetlen lap, a többi hasonló nagy vállalkozással, hogy annyi nehézség közepette mertek vállalkozni rá, sőt teljesítették, amit vállaltak. S nem is akárhogyan. Rádió Rezső a színház karnagya írt értő és elemző kritikát. Elismerte Koller Ferenc szervezőképességét, amit valóban ma sem lehet tőle elvitatni, és vezényletéséről, karnagyi tudásáról is szép sorokat írt. „Koller Ferenc igazgató komoly bizonyosságát adta karnagyi tudásának, valamint kitűnő érzékének a klasszikus zene stílusa iránt.” Rákos Arnold kiváló művészetével a művet fényes sikerre vitte. „Hollósy Kornélnak, ennek a nagy készülségű művészembernek keze alatt a mű külső, belső szépsége érvényre jutott.” Szász Edit, Halmos János, Pajor Ödön kiváló stílussal énekelték a szólórészeket.³⁸ A másik napilap szerint: „A filharmonikusok e debutje a legőszintébb művészi siker jegyében zajlott le, s ünnepnapja marad időközön át a város kultúrájának.”³⁹

Azért nem mindegyik híradás volt ilyen lelkes és elragadtatott. Idézzük Thurzó Nagy László cikkét, aki csípős véleményét a város vezetőinek szánta. „Arról van itt szó, hogy néhány hónappal ezelőtt összeállt egy kicsiny társaság, amely zseniálisan dacos fejébe vette, hogy fejlett zenekultúrát csinál itt a végvidéken. Gondolatuk nem utópia, bár utópisztikus ízü.” „De abból a számításból indultak ki ezek a lelkes művészek, hogy ez a 80 000 lakosú város – a Vasgyárral együtt –, ahol pezsgő sajtóélet van, ahol 2 hónap óta működik egy kultúrnívót megütő színház, lehet szorítani helyet a magasabb kultúrának is. És megcsinálták azt, amit tervbe vettek. Munkájuk eredményét dokumentálja a csütörtöki nap. Igen, de ez csak az első lépés volt. Az első sikeres harc. Harc, tehát háború, mint minden ezen a földön. Háború, amelynek elengedhetetlen feltétele az anyagi eszköz. Nagy lelki és fizikai erőfeszítést igénylő küzdelem, amely pénz nélkül csak félsikerrel oldható meg. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a város feje elismerésreméltó gyorsasággal látta meg ennek a sokat ígérő vállalkozásnak az Achilles sarkát. Még az első előadás előtt ígéretet tett 100 000 Korona subvencióra. A közel 200 millió Korona költségvetéssel dolgozó város adományaként a Filharmoniai Társaságnak. 100 000 Korona békeidőben elégtelen összeg volt. Ma 100 000 Korona egy jobb férfiruha, egy kirándulás Pestre, ha úgy tetszik, 5 pár cipő. Jellemző azonban a szent naivitásukban minden felejtő művészlelkekre, hogy könnyezve kaptak az adományon. Koller igazgató úr csak azt a nemes gesztust látta, amely tagadhatatlanul kicsendült ebből a polgármesteri tetteiből. A deficit rémével küzdő Koller professzor úr nem vett kezébe papirost és ceruzát. De a közönségnek az a része, amely plajbásszal bánik, azonnal tisztában lesz azzal, hogy ennek a sok nullát reprezentáló számszámoknak csak annyi az értéke, amennyivel önagysága kalapját is nehéz lenne kifizetni.”⁴⁰

37. HOM Ha 73.870.1.

38. Reggeli Hírlap. 1923. II. 16.

39. Magyar Jövő. 1923. II. 16.

40. Reggeli Hírlap. 1923. II. 17.

A Filharmóniai Társaság, amely már indulásnál is ennyi gonddal küzdött, végeredményben „törvényesen” még nem létezett. Először be kívánták mutatni, mire képesek és csak azután alakultak meg hivatalosan. Az alakuló ülést 1923. szeptember 30-án tartották. Alapszabálynak, amely alapján működni kívántak, sajnos ma már nyoma nem található, megmaradt azonban a tisztikar, a vezetőség műsora, amely arra enged következtetni, hogy a hiányzó anyagi erő mellett nem voltak kisebbek a személyiek sem. Nem a tehetségek hiánya okozta, hanem a tehetségek bősége. A Társaság díszelnöke dr. Fuky Endre főispán lett, elnök dr. Hodobay Sándor polgármester, ügyvezető elnök dr. Rhibiczey József hadbíró, a 13. honvédgyalozezred képviselőjében. Tisztségviselők: Koller Ferenc igazgató karnagy, dr. László Imre titkár, Győri Nagy István helyettes titkár, Rákos Arnold hangversenymester, Folkmann Ervin, Domokos György jegyzők, Neményi Ödön pénztáros, László Ervin zeneműtáros, dr. Futnoky Béla jogtanácsos. Igazgatói választmány: dr. Kazinczy Imre ny. főispán, Hercz Jenőné, Szász József, Gobbi Jenő, Mankler Lajos, Silbiger Bertalan, dr. Wollny József, dr. Győri Nagy Lajos, Finta Elemér és a helyőrségi zenekar mindenkori karmestere.⁴¹

Mint láthatjuk, kimaradt a tehetségét már bebizonyított Hollósy, Rádió Rezső a színházi karmester. És vajon mi oka lehetett annak, hogy éppen a zeneiskola egyik legtehetségesebb tanárát, Hollósyt, 1923-ban a „B” lista réme fenyegette? Noha nem nagy anyagi alappal rendelkezett a Filharmóniai Társaság, 1923. május 16-án újból hangversenyt tartottak, már a 3-at. A 2. hangverseny ugyanis az első ismétlése volt valóban a nagyközönség, sőt az ifjúság számára egy vasárnap délelőtt, nagyon olcsó, hozzáférhető árakkal. Ezen a májusi hangversenyen a található kottatárból előadták Schubert: H-moll szimfóniáját, Grieg: Peer Gynt szvitjét, Weber: Oberon nyitányát és Beethoven: Ah perfido c. nagyáriát. Ezeket a zenekari műveket játszotta a háború előtt – az akkor is óriási pénzügyi nehézségekkel küzdő Szimfonikus Zenekar. Most a körülmények nem sokat változtak, csak a személyek. Kiemelkedő momentum volt Hollósy: Diadalünnepe c. nyitánya. Vezényelt: Rádió Rezső.

1923 októberében ismét röpködtek a sajtónyilak a polgármester felé: „Hodobay polgármester úr energikus ambíciót mutat fel a város gazdasági ügyeinek intézésében. Nézzük, hogyan tudja s mennyi energiával bírja kiköveztetni a megértés és megbecsülés gyémántköveivel azt az utat, amelyen a Miskolcon sarjadt kultúrának haladnia kell.”⁴²

1924-ben már csak vonószekarra futotta a Filharmóniai Társaságnak. Szezonnyitó matinéjukon novemberben Csajkovszkij: Elégiaját „némi elfogódottsággal” szólalatták meg Koller Ferenc vezényletével. Ismét repül a megjegyzés a város „művészi közgazgatásához”, amely nem érzi feladatának a támogatást, „amely nélkül a művészetben tartós boldogulás teljesen lehetetlen”. A nagy zenekari hangverseny „kényszerszünetben,” nagyon színvonalas kamarazenét játszottak. Így volt ezen a szóban forgó hangversenyen is, ahol elhangzott C. Franck: Zongoraötöse. Előadták: Becht–Rákos–Finta–Győri Nagy–Helényi.

1925-ben a 13. honvédgyalozezred kapcsolódott be erőteljesen. Ez az erősítés zeneileg színvonalas koncerteket eredményezett, de nem oldotta meg a vezetést. 1925. I. 13-án 3-an is vezényeltek. Goldmark: Sakuntala nyitányát Francz Károly, a katonakarmester,

41. HOM HA 73.870.1.

42. Miskolci Napló. 1923. okt. 20.

Grieg: A-moll zongoraversenyét előadta Gy. Márkus Lili, vezényelt: Becht József, „akit eddig, mint stílusos, ügyes kísérőt hallottunk”. Kifogástalanul megállotta a helyét és sok hozzáértéssel kezelte a zenekart. Beethoven: III. Szimfóniáját vezényelte: Koller Ferenc. Csak a vállalkozás bátorságán ámulhatunk el, a hírlapi méltatás udvarias, semmitmondó. Mi is lehetett volna más, hiszen a vállalkozás bátorsága nem állhatott arányban a lehetőségekkel. A III. Szimfóniáról köztudomású, hogy szerzője ezt írta előtte: „Nem vagyok megelégedve eddigi műveimmel, mától kezdve új útra térek”. A döntő fordulat az új útra térés első nagyszabású dokumentuma éppen a III. Szimfónia, az Eroica. Nem hiába mondják róla, hogy vele új lap kezdődik a zenetörténetben.⁴³ 1925. május 5. hangversenynek egyéb zenetörténeti érdekessége is van. A műsort együtt vezényelte a katonakarmester: Francz Károly és Venetiáner Sándor, a későbbi Vándor Sándor, aki a munkásmozgalomban és a munkáskórus-művészetben kiemelkedő szerepet játszott. A műsor megmaradt, de a hírlapi méltatás elmaradt. Annak oka pedig az volt, hogy Venetiáner Sándor a baloldali szakszervezeti mozgalomban Miskolcon szerepelt, s apjára való tekintettel, aki neves orvos volt és a zenedei szakbizottság tagja, sem dicséretet nem kapott, sem bántást, a legrosszabbat kapta: az agyonhallgatást. Egyébként ezen a hangversenyen Wagner: Előjáték a Mesterdalnokokból szerepelt, Wieuxtemps: Ballada és polonéz, előadta Rákos Arnold, Beethoven: István király nyitány (ezt vezényelte Venetiáner Sándor), Wagner: Siegfried halála, Grieg: Sigurd Jolsalfar nyitány.

Ebben az esztendőben a zeneiskola is emlékezetes évszót tartott: előadták Pergolesi: Stabat Mater c. oratóriumát.⁴⁴

1925-ben a Filharmóniai Társaság már csak a Lévay KE zenei szakosztályának támogatásával volt képes létezni. A zenei vezetést kezdi átvenni a honvédgyalozred zenekara és a műsor már így szerepelteti a karmestert „főkarmester-vezető karnagy”, viszont a másik dirigens ismét Hollósy. A műsor figyelemre méltó: bevezetőt mondott dr. Valentényi Gáspár, a Lévay KE zeneművészeti osztályának titkára, Grieg: Ősszel, koncertnyitány, Csajkovszkij: Hegedűverseny, előadta: Regéczy Ilona hegedűművész. Bizet: Arlesli lány I. zenekari szvit. Beethoven: I. Szimfónia.⁴⁵

1927-ben tartotta a zenei világ a Beethoven centenáriumot. Bár a Filharmóniai Társaság fénye már csak alig pislogott, ezúttal utolsót lobbant, erős honvédzenekari támogatás ellenére is. Ismét 2 dirigens vezényelt: Francz Károly és Hollósy. Elnöki megnyitót mondott dr. Putnoky Béla. Beethoven művészetét méltatta Kern Aurél, a Nemzeti Zenedny. elnök igazgatója. Elhangzott a Leonóra-nyitány (nem tudni hányadik), a Hegedűversenyt Rákos Arnold adta elő, Az Ah perfidó áriát Császár Magda operaénekes és elhang-

43. Bartha Dénes: Beethoven 9 szimfóniája. Bp., 1956. II. kiad. 85.

44. Eredeti műsor. A Miskolc Városi Zeneiskola 1925. június 22. tartja VIII. évszót hangversenyét a Korona Szálló nagytermében du. 4 órakor. Előadásra kerül: Pergolesi Stabat Mater. Vezényel: Hollósy Kornél.

45. Eredeti műsor. III. évf. 1 hangv. A Miskolci Filharmóniai Társaság és a Lévay KE zenei szakosztályának nagyzenekari hangversenye a Korona Szálló nagytermében. Vezényel: Francz Károly főkarmester-vezető karnagy és Hollósy Kornél tanár. Közreműködnek: Regéczy Ilona hegedűművész és a M. Kir. 13. honvédgyalozred teljes zenekara. Bevezetőt mond: dr. Valentényi Gáspár a Lévay KE zeneművészeti szakosztályának titkára. 1. Grieg: Ősszel. Koncertnyitány. 2. Csajkovszkij: Hegedűverseny. 3. Bizet: Az arlesli lány I. zenekari szvit. 4. Beethoven: I. Szimfónia.

zott az V. Szimfónia. A hangverseny sikerére és színvonalára mutat a fővárosi sajtó megemlékezése is. Különösen Hollósy és Francz művészetét méltatják.⁴⁶

Az utolsó megnyilvánulása volt a Filharmóniai Társaság működésének Schubert halálának 100. évfordulójára rendezett hangverseny. A műsorban megszólalt a H-moll szimfónia, amit olyan sokszor előadott Miskolcon minden időkből „A” szimfónikus zenekar, ezúttal még a Wanderer-fantázia Thurzó Nagy Lászlóné tolmácsolásában, vezényelt Hollósy Kornél. A hangverseny méltatása kapcsán egy utolsó híradás található a terveiben szép, szándékaiban becsületes együttesről. Ebből a híradásból ismét kitűnik az első hangverseny dátuma és úgyszólván az egész rövid története. A társaság elnökei, akiket már eddig megismertünk, s akik közül dr. Rhibiczey József, a zenét szívesen támogató hadbíró-ezredes 1924-ben máshová helyeztetett, távozása után dr. Putnoky Béla jogakadémiai tanár lett az utóda. Karnagya 1925-ig katonai részről Francz Károly. Közli a híradás a társaság vezetésében beállott változásokat az elsőhöz képest.

A) Választmány: Elnök: dr. Putnoky Béla

Titkár: Hollósy Kornél

Karnagyok: Francz Károly és Hollósy Kornél

Hangversenymester: Rákos Arnold, Haydu István

Péntáros: Marxner Ernő

Választmányi tagok: Gobbi Jenő, Komán Andorné (Balogh Luca), Domokos György, Kálmán Izsó, Császár László

B) Zenekari tagok: I. hegedű: Rákos Arnold, Gobbi Jenő, Puky László, Kománné Balogh Luca, Lauday Margit, Mancher Lajos, Domokos György, Garay Aladár, László Ervin, dr. Győry Nagy István. II. hegedű: Kálmán Izsó, Kálmán Irén, Szász József, Volkmann Ervin, dr. Győry Nagy Lajos. Mélyhegedű: Marxner Ernő, Kelemen Ernő, Becht József. Gordonka: Haydu István, László Imre dr., Pazár Béla.⁴⁷ Feltehetően ezt a vonószekari részt egészítette ki a katonazenekar. A város zenei életéről szerzett ismeretek birtokában ez a vonósrészleg igen kitűnő, nagy zenei igényeket is kielégíteni bíró együttes volt.

1928-ban újból felmerül egy önálló városi szimfonikus zenekar gondolata, de erről a Filharmóniai Társaság nagy munkát és sok fáradságot vállaló vezetői – köztük Hollósy Kornél is – csak nagyon óvatosan vagy inkább nagyon reálistan nyilatkozott: „Külön e célra szerződtetni zenekari tagokat, nem tartja életrevaló gondolatnak. Ezt sem a város, sem a társadalom anyagilag nem bírja el.” Teljesen igaza volt.

A Filharmóniai Társaságot tehát megölte a pénztelenség. Nem volt elég a lelkesedés, sem a nyilvánvalóan meglevő zenei tudás. Nehezítette a helyzetét a meglevő gondok mellett, pontosan azokból eredően, hogy nem bírt anyagi alapot teremteni egy állandó karmester számára sem. A műsorokat alkalomról alkalomra – a meglevő kottakészletet felhasználva – alakították ki, az állandóan változó karmestersorozat nem tudhatott „műhelymunkát” a zenekart rendszeresen mind nagyobb feladatokra képezve kifejleszteni. E hiányok mellett – ezek ellenére is – a Filharmóniai Társaság működése Miskolc zenei életének szép fejezetét jelenti.

1928-tól az eddigi erők szétváltak, a zeneiskola tanáraiból és növendékeiből alakult zenekarhoz kiegészítőként kapcsolódott a Vasgyári Zenekar. A Honvéd Zenekar – a 13.

46. Magyarság. 1927. III. 8.

47. Színházi Lapok. 1928. III. 3.

honvédgyalozezred zenekara – pedig önálló életet kezdett játszani a város zenei életében. Az eddigi zenekari ínségből, csaknem zenekari bőség lett, 2 zenekar is igyekezett szolgálni a szimfonikus zene műzsáját, 2 volt, holott egy többet jelenthetett volna . . .

1928–29-ben a város zenei életét a zeneiskola vonószekara reprezentálta. 1929-ben Miskolc nagyszabású városok közti találkozóknak adott helyet. Itt tartották a Dunán-inneni Városok konferenciájukat. A várospolitikai kérdései mellett nagyszabású kulturális megnyilvánulásra is sor került és Debrecen, Nyíregyháza, Szeged ez alkalommal a legjobb zenei erőit sorakoztatta fel. Miskolc a zeneiskola kibővített zenekarával Mozart: G-moll szimfóniáját adta elő. Vezényelt: Koller F. Íme, a Balogh Bertalan által megálmodott gondolat az új körülmények között is hogyan élt tovább.⁴⁸ Negyedszázaddal ezelőtt hirdette a városok közti kulturális kapcsolat fontosságát s szinte egész életét annak szentelte – a többi nagy érdeme között –, hogy ez a gondolat valóra váljék.

2. *Bartók Béla levele a 13. honvédgyalozezred zenekarához*: Az 1930-as évek legelejétől kezdve a zenekari élet legfontosabb tényezője a katonazenekar lett. Ennek az együttesnek nem voltak anyagi gondjai „legfeljebb” művészi gondjai. De a zenekar és Miskolc város zenei életének nagy nyereségére idekerült Pongrácz Géza, aki kitűnő zongoraművész is volt, sokáig Haydu István partnere, jól képzett muzsikusként a Zeneművészeti Főiskola jeles tanárainak keze alatt tanult és zeneszerző is volt. Az ő álmai messzebb terjedtek a katonaindulóknál és alkalmi zenéknél. Egyre céltudatosabban fejlesztette a zenekart, amelynek tagjai közben a zeneiskola akadémiai osztályait is végezték és 1933-ban már odajutottak, hogy műsorra tűzhatték Bartók Béla I. zenekari szvitjét. Miskolcon teljesen újdonság volt, de a zenetörténet tanúsága szerint nem volt gyakori más vidéki nagyvárosokban, sőt a fővárosban sem.

Pongrácz Géza arra törekedett, hogy népszerű hangversenyek tartásával minél elérhetőbbé tegye a művészi zene meghallgathatóságát, s ezt a katonai zenekari lehetőségek egyenesen szinte kínálták, csak értő művész kellett hozzá, aki ezt a lehetőséget a köznek adja. 20 fillér ellenében – ennyi volt egy jegy ára például az ifjúságnak – magas színvonalú művészi élményhez juthatott, aki akart. Az 1933 márciusi hangversenyen a Bartók Szvit mellett elhangzott Hollósy: Diadalünnep nyitánya, Beethoven: C-moll zongoraversenye, Csajkovszkij: Olasz Capricciója és Pongrácz Géza: Magyar rapszódiaja. Az igényes szép műsor méltán megérdemelte Vucskits Jenő esztétikai súlyú bevezetőjét.⁴⁹ Joggal írhatta Nagy Ferenc a hangversenyről: „Keretében széles, ünnepélyességében fényes, művészileg elsőrangú volt.” A hangversenyen valóban ott volt a város „színe-java”. Katonák, polgárok, polgármester, főlevéltáros, sőt az egészet megismételték a diákoknak is.

Mínthogy Bartók zenekari műveiből ezúttal hangzott el először bemutató, szenteljünk rá néhány sort. A recenzens Nagy Ferenc ezt írta róla: „ebben a műben még megtaláljuk az átmeneti kor alkatelemeit, de már kicsillan az igazi Bartók”. Részleges bemutatója 1905. november 29. volt Bécsben, a teljeset 1909. március 1-én a zeneakadémián Hubay Jenő vezényelte. Időtartama 40 perc.

A nagy zenekarra írott művek sorát folytatja Bartók az I. Szvitben a verbunkos hagyomány és a nagy szimfonikus formák szintézisének további lehetőségeit keresve. Őt

48. Miskolci Szemle. 1929. jún. 5–6.

49. Eredeti műsor. A M. Kir. 13. honvédgyalozezred zenekarának népszerű hangversenye. 1933. III. szombaton délután a Zenepalotában. Teljes műsor a szövegben.

önálló tételt tartalmaz, mindegyiknek saját tempó karaktere, ritmusvilága és egyedi dallamanyaga van. A dallamanyag talán itt áll legtávolabb a klasszikus verbunktól és itt kerül legközelebb a 19. század második felének népies műdalvilágához. Az a nótaidézet (Kék nefelejcs), amelyik a szvit eredeti változatában a II. tétel középházában felcsendül, szintén erre utal. Mindenképpen tarkább, harsányabb, egyszerűbb zene, mint az ezt megelőző művek. Az I. Szvit öt tételes, szimmetrikus szerkezete révén mutat a jövőre. Jövőt sejtető újszerűsége mellett van már néhány pillanata, amely bartóki hang, és Bartók zenei nyelve szempontjából is jelentős. A II. tételben először találkozunk azzal a vészesen hullámzó, morajló zenével, amely a későbbi művek jellemzője lesz.

Nagy Ferenc méltatása tehát teljesen szakszerű és rövidsége mellett is nagyon találó volt. Az I. Szvit 2 alakban maradt ránk; 1905 eredeti változatát 1920-ban átdolgozta szerzője a II. és III. tételt lerövidítve. Nem tudjuk Miskolcon melyik változatához jutottak hozzá. Ma, az átdolgozott verziót játsszák.⁵⁰ A Bartók Szvit mellett elhangzott még Beethoven C-moll zongoraversenye, amelyet Pongrácz István, Pongrácz Géza testvére adott elő. A hangverseny lelkes és tegyük hozzá megérdemelt hírlapi méltatást kapott. „Szinte alig ismertünk rá a zenekarra, amely a dirigens nagy munkája következtében a művészi teljesítmények legmagasabbjára is képes.” „Miskolc zenei életében végre egészséges vérkeringés indult meg, s oda fejlődik, ahova fejlődnie kellene.” „A hangverseny a szezon legkiemelkedőbb eseménye volt.”⁵¹ S hogy valóban figyelemre méltó esemény lehetett, arra a legszebb bizonyíték Bartók Béla Pongrácz Gézához írott levele. „Nem is tudom eléggé hangsúlyozni, mekkora fontossága van annak, hogy a magyar vidéki városok végre kimozduljanak eddigi tétlenségükből. Természetesen nem szabad megállni egyes elszigetelt jelenségeknél, hanem tervszerűen kiépített akciókba kell kezdeni.”⁵² Sajnos a levél eredetije féltve őrzött ereklyeként a címzettnél maradt és a Bartókról szóló irodalomban a végeredményben akkor már európai hírű mester életművében nem maradt nyoma. Nem sokkal a Szvit bemutatója előtt szerepelt Bartók utoljára Németországban, ahol Frankfurt am Mainban II. zongoraversenyét adta elő. Talán az keltette fel a miskolci előadásra az érdeklődését, hogy ez idő tájt „éppen neheztelt a főváros közönségére”.

Bartók, mint mindig ezúttal is a lényegre ragadta meg. „Tervszerűen kiépített akciókba kell kezdeni.” A tervszerű akció következő állomása volt az 1933. április 27. hangverseny, amelyen Weiner-, Dohnányi-, Siklósi-, Kodály- és Pongrácz-műveket mutattak be. A műsorról csak a Bartók Szvit előadása műsorának előzetes jelzéséből tájékozódhattunk. Így sajnos nincs mód rekonstruálni, melyik művek kerülhettek előadásra. Hírlapi nyom sem maradt. 1933-ban sűrűn követhették egymást a színvonalas hangversenyek. Április 4-én pl. Csajkovszkij-esten elhangzott a Diótörő szvit, a b-moll zongoraverseny Bíró Sári zongoraművésznő előadásában, a Rococó variációk Haydu István tolmácsolásában és a Pathétique szimfónia.⁵³

1934-ben egyöntetű a vélemény, „Miskolc zenei életének ma egyik legtekintélyesebb reprezentánsa a 13. honvédgyalozezred zenekara.” 1934 májusában a színházban

50. Kroó György: Bartók Kalauz. Bp., 1971. 13.

51. Reggeli Hírlap. 1933. III. 24.

52. Reggeli Hírlap. 1933. III. 10. Az újság vastag betűs címmel közölte a szövegben bemutatott levelet.

53. Felső-Magyarország. 1934. IV. 8.

rendezett Görgey matinén Dohnányi gordonkaversenyét az egykorú Haydu tanítvány, a már művészttá érett Sassy Iringó játszotta, elhangzott még Hollósy: Nimfák tánca, szimfonikus költemény.⁵⁴ Nem kísérik végig hangversenyről hangversenyre a zenekar útját, a célunk inkább annak az útnak az érzékeltetése, amelyen haladtak, s az előadott művekből joggal következtethetünk arra, hogy a színvonal valóban magas és művészi volt. 1935. II. 12. – ismét ínségakció javára rendeztek hangversenyt. Közreműködött Hegyi Emánuel a budapesti Zeneművészeti Főiskola tanára Liszt: A-dúr zongoraverseny előadásával. A műsorban elhangzott még Hollósy Kornél: Trianon c. szimfonikus költeménye, Rajter Lajos: Divertimento és Vannay János: Mozaik c. szvitje.⁵⁵ 1937 márciusában Haydu István zenekari estjén vendégkarmester dirigált: Rajter Lajos. Ez volt Miskolcon a 2. háború között az egyik eset, hogy budapesti karmester vezényelt! Haydu István Boccherini gordonkaversenyét, Mozart-versenyművet adott elő (Cassadó átíratában) zenekari kísérettel és a vendégkarmester Szimfonikus Szvitje szerepelt a műsoron. A műsort Pongrácz Géza tanította be. „A zenekar hallatlan odaadással igyekezett a vendégkarmester sokat követelő palcájának eleget tenni. A fafúvók megkülönböztetett dicséretet érdemelnek.”⁵⁶ 1938-ban – és az időpont megkülönböztetett figyelmet érdemel, hiszen a németbarátság szele már erősen fűjdogált. A 13. honvéddalozozred ismét Csajkovszkij ad elő! Ismét elhangzott a b-moll zongoraverseny, de ezúttal miskolci szólistával Thurzó Nagy Lászlóné előadásában, a Diótörő, az Olasz Capriccio és a Pathetique. A hangversenyéről azt írta a krónika: „Pongrácz Géza ezúttal nem teljesen illeszkedett be az orosz óriás szertelen és féktelen mondanivalójának világába”. A zongoraverseny tolmácsolását „intelligensnek, érettnak és kiforrottnak” jellemezték. „A zenekar, mely becsületes és hatalmas munkát végzett, büszke lehet arra, hogy ilyen művek előadására képes és teljesen elhivatott.”⁵⁷

1940-ben még „élt” a zenekar. Pongrácz Géza előadást tartott a Zenei Szabadegyetemen Lélekábrázolás a zenében címmel, amely alkalommal ő maga Chopin műveket adott elő a 13. honvéddalozozred zenekara pedig részleteket a Schubert: H-moll Szimfóniából, a Csajkovszkij: Pathetique-ből és Muszorgszkij: Borisz Godunov-jából, valamint Puccini-operákból.⁵⁸ A II. világháború elsodorta ezt a zeneileg sokat jelentő zenekart. A háború alatt 1940-ben Pongrácz Géza a budapesti helyőrség zenekarának lett a vezetője.

3. *A zenekarért folyó küzdelem másik útja:* Immár 40 év távlatából úgy tűnik, hogy anyagi eszközök hiánya ellenére, szinte „zenekari vetélkedő” folyt a városban. Ennek a

54. Felső-Magyarország. 1934. V. 8.

55. Eredeti műsor. A miskolci M. Kir. Görgey Artúr 13. honvéddalozozred zenekara által őfőméltósága vitéz nagybányai Horthy Miklósné ínségakciója javára 1935. II. 12-én, kedden este fél 9 órai kezdettel a Zenepalota dísztermében veszprémi és hegyi Hegyi Emánuel zongoraművész, az Orsz. M. Kir. Zeneművészeti Főiskola tanárának közreműködésével rendezett hangverseny műsora. 1. Hollósy K.: Trianon szimfonikus költemény, 2. Rajter Lajos: Divertimento (Bp. Székesfőváros által pályadíjjal jutalmazott mű). Szünet. 3. Liszt: A-dúr zongoraverseny. Előadja veszprémi és hegyi Hegyi Emánuel zongoraművész. 4. Vannay János: Mozaik szvit. a) Apróinduló, b) Dodó, c) Babatündér, d) Táncc jelenet, e) Caprices, f) Pilkó. Az összes művek Miskolcon először kerülnek bemutatásra. Vezényel szentmiklóssy és óvári Pongrácz Géza honvédkarnagy.

56. Termés irodalmi és művészeti folyóirat 1937. márc. 5. I. évf. 1. szám. Pórfy György cikke.

57. Termés 1938. 2–3. szám, összevont szám.

58. Magyar Jövő miskolci napilap 1940. II. 12. Ennek az évnek nyarán Pongrácz Géza Budapestre kerül és a Mária Terézia honvéddalozozred karmestere. Gyakran szerepelt zenekarával a budapesti Rádióban és sokszor adott elő Hollósy-műveket.

„polgári” zenekarnak, miután a másik zenekar katonai erőkből állt, nincs összefüggő története, csak állomásai. A megmaradt mozaikokból nehéz összerakni a folyamatosságát. Egyébként nagyon valószínű, folyamatosságról nem is beszélhetünk, csak szép alkalmi megnyilvánulásokról. A sokszor változott név, egyúttal jelzi a töredékes létet is. Ez a zenekari társulás nagyrészt a Vasgyári Zenekarra támaszkodott, erős zeneiskolai alappal. A zeneiskola és ambiciózus igazgatója semmiképpen nem akarta elveszíteni azt a szerepet, amit a zeneoktatáson kívül a zeneiskola a város egyetemes kulturális életében is jelentett. Ezért keresett mindenütt támaszt, ahol remélhetett, a Vasgyárban és a Lévay KE-ben. Ennek megfelelően a nevek a következő módon változtak: Miskolci Hangversenyzenekar, Lévay KE zenekara, Lévay KE Hangversenyzenekara. A névváltozás könnyen megtéveszthetne, de ez csak formai volt, illetve aszerint alakult, amint a társulások kívánták. A bármilyen néven szereplő zenekarok karmestere a zeneiskola igazgatója, Koller Ferenc volt. Természetes ezek után, hogy a név, az éppen soron lévő szervezeti forma és az éppen meglévő társulás szerint alakult a műsorpolitika is. Nem szabad elfelejtenünk, amit a Lévay KE-nél már említettünk, az egyesület céljának vallotta: „Nem annyira az új irodalom és művészet mesterséges megteremtését, mint inkább a régi értékek ápolását.” Sőt azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a Lévay KE tulajdonképpen az egykori BMK utóda volt. S miután a BMK és ME Közművelődési Szakosztálya az I. világháború előtti Miskolc zenei életének szinte fő patrónusa volt, megfelelő kottatárval is rendelkezett, s ennek a pénzszükségben levő, de jó szándékú vállalkozásnak mindenképpen előnyt jelentett a meglévő zenei anyag, sőt hangszerek. Nagyon kevés kivételtől eltekintve tehát ezeknek a zenekaroknak a műsoranyaga részben ismételte a háború előtti műsorokat. A másik nagyon figyelemre méltó szempont a Vasgyári Zenekarral társulás és az ebből fakadó előnyök ezúttal inkább Miskolc, de kétségtelenül a Vasgyár zenei művelődése számára is. A Vasgyári Zenekart a munkásság tartotta fenn, tehát biztos anyagi bázison nyugodott, s noha a Vasgyári Zenekarral való társulás nem lehetett állandó, kottakölcsönzésben nagy segítséget tudtak adni.

Nézzük meg a zenekarért folyó küzdelem ez útjának is egy-egy állomását. Amikor a 13. honvédgyalozezred zenekara már erőteljes tényezője lett a városnak a „másik út” is igyekezett színvonalas eseményeket nyújtani a város közönségének. 1930. II. 19-én Haydu István zenekari estet rendezett a Vasgyári Zenekarral. Boccherini és Saint-Saëns gordonkaversenye szerepelt a műsoron és még néhány kisebb mű. Ezúttal a Vasgyári Zenekar karmestere, a jó nevű Senger Gusztáv vezényelt, aki maga is kiváló csellista volt fiatal korában. A sajtó szerint: „Senger Gusztáv karnagy nagyszerű vezetésével a zenekar tagjai tudásuk legjavát adták. A hangverseny egy kis ízelítő volt abból, amit szeretnénk Miskolcon minél gyakrabban hallani”.⁵⁹ 1931. I. 8-án ismét feltűnik egy együttes Miskolc városi Kamarazenekar címen. Tagjai a zeneiskolai növendékeken kívül lelkes miskolci muzsikusok voltak és a Vasgyári Zenekar fúvósai. A műsor éppen kamarazene jellegű volt. Mozart: Jupiter Szimfónia, Hubay: Falu rossza – nyitány, és Bach: 2 hegedűs versenymű. Előadták Rákos Arnold és Gránát József. Rendezte a Lévay KE, vezényelt Koller Ferenc.⁶⁰

59. Magyar Jövő. 1930. II. 22.

60. HOM HA 76.233. 1–85.

Feltehetően ugyanez az együttes 1931. III. 8. hangverseny alkalmából már Miskolci Hangversenyzenekar címen szerepelt. Nem tudni, mi vezethette a vezénylő Koller Ferencet abban, hogy a zenekar nevét ilyen hangzatosra változtassa. Műsoron nagyrészt helyi szerzők művei szerepeltek Senger Gusztáv és Rákos Arnoldé. Elhangzott még Bizet: Az arles-i lány című szvitje. „Mennyire szükségét érzi a város közönsége egy ilyen szimfonikus zenekarnak és milyen szívesen hallgatja, annak eklatáns bizonyítéka volt a szombati hangverseny, amely alkalommal színültig megtöltötte a zeneiskola nagytermét a közönség.”⁶¹ 1932. IV. 19. Vasgyárban tartott hangversenyen még mindig Miskolci Hangversenyzenekar címen szerepelnek. A nagy hodályszerű egykori Munkáséteremben elért 2–3000 ember is. Ezen a hangversenyen közreműködött a zenekaron kívül a 3 vasgyári énekkar, a Tiszti Dalegylet, a Jó Szerencse és a Vasas. Azonban Koller Ferenc vezényelte.⁶² 1933-ban már Lévay Hangversenyzenekar címet vették fel. Viszont ebben a formában csak vonószekarra futotta. Szent-Gály Gyula tiszteletére rendezett emlékhangversenyen előadták Andante c. zenekari művét. Vezényelt Koller F. 1933-ban Lányi Ernőnek a zeneiskola első igazgatójának halála 10. évfordulójáról emlékeztek meg, amely alkalommal – mint a Lévay KE történeténél már említettük – leleplezték ma is látható domborművét. Az előadásra került művek között szerepelt a Hunnia gyásza nagyzenekari mű és a Mese, szintén nagyzenekarra. Tehát ismét csak társulással szólalhattak meg. Mindkét nagyzenekari műnek van különleges miskolci vonatkozása. A Hunnia gyászat miskolci tartózkodása alatt írta Lányi. Innen utazott 1906-ban Győrbe a mű bemutatójára. A Mese c. nagyzenekari mű érdekessége kettős: Annak idején – 1885-ben – tulajdonképpen ezzel a művével alapozta meg országos hírnevét. Ez a mű jelent meg a Magyar Zene-költők Kiállítási Albumában 1885-ben, nem kisebb nagyságok művei mellett, mint Liszt. A másik érdekessége, hogy a Diósgyőr-Vasgyári Zenekar már 1908-ban műsórán tartotta.

1935-ben még mindig létezett ez a társulás a Lévay KE támogatásával, bár mint eddig megismerhettük már nagy versenytársa volt a 13. honvédegyalozezred zenekara. Ez időből megmaradt a Lévay KE vonószekari tagjainak névsora: I. hegedű: Rákos Arnold, Gránát József, Domokos György, Garai Aladár zeneoktató, dr. Győry Nagy Lajos ügyvéd, Kavecky Ferenc tanító, Kománné Balogh Luca, Kocsin Ida, Mankher Lajos gépészmérnök, Vancsó Dezső zeneiskolai növendék. II. hegedű: Róth Sándor magántisztviselő, dr. Sipeki Balázs városi aljegyző, Bayer Sarolta zeneiskolai növendék, dr. Gábor János ügyvéd, Láng Margit, Mérő Béla magántisztviselő, Nagy Gyula zeneiskolai növendék, Petró Nándor városi tisztviselő, Sajó Ferenc magántisztviselő, Simon Dezső zeneiskolai növendék, Szente Klára, Schvarcz Anna zeneiskolai növendék, Weinberger Erzsébet zeneiskolai növendék. Mélyhegedű: Reinitz Anna zeneoktató, dr. Kelemen Ernő ügyvéd, Lancendorfer Henrik zeneiskolai növendék, Szendy Lajos magántisztviselő. Gordonka: Haydu István, dr. Thomen József táborigazgató, Névely József zeneiskolai növendék. Gordon: Profánt István a MÁV cserkészzenekar karmestere, Blum Árpád magántisztviselő.⁶³ Az olvasó már az eddigiek ismeretében is felismerheti, hogy ezek a vonószekari erők nagyon jól megfelelhetnek szerepüknek, hiszen a város vonósainak színe-java benne volt.

61. Reggeli Hírlap. 1931. III. 11.

62. Lásd II. fejezet 18 jelzet Eredeti műsor.

63. Eredeti műsor. Lévay KE zenei szakosztálya. Bérleti hangverseny. Emlékhangverseny Lányi Ernő műveiből, a zeneköltő halálának 10. évfordulója alkalmából. 1933. III. 12. este 6 a Zenepalotában. Műsor: 1. Ünnepi emlékbeszéd. Musza Ferenc lelkész nagytemplomi orgonista, karnagy, a

1936-ban a Liszt-ünnepségek alkalmából már „nevesincs” zenekar, a műsor csak így jelöli: „a zeneiskola és a Diósgyőr-Vasgyári egyesített zenekar”. Előadták Liszt: II. Rapszodiáját. Vezényelt Koller Ferenc. A Lévy KE ereje, mint emlékezünk rá, ez idő tájt már a vége felé jár, Koller Ferenc is már 66 éves, 1937-ben benyújtja a lemondását. A zenekari élet egy fejezete tehát lezárul, hogy átadja helyét egy másiknak: a Vasutasok Ének- és Zenetársaságának. De, mielőtt ennek a társulásnak a történetét megismernők, időzzünk el kissé egy érdekes mozzanaton. Eddig mindig úgy találkoztunk a vasgyári zenekarral, mint a zenekari életben fulladozó egyesülések segítójével. 1937-ben a Diósgyőr-Vasgyári Zenekar és a Vasgyári Tiszti Dalegylet adott hangversenyt a Zenepalotában és a hangversenyt úgy méltatták, mint az „egészséges import gyümölcsöt”. A műsor már nem műkedvelő, operetteket játszó együttes műsora, hanem zeneileg igényes, magasrendű művek előadása. Beért a gyümölcs, a zenekar miskolci zeneiskolai akadémiai osztályokat végzett tagjai képesek voltak a magas mércére is. Hoppe Jenő vezényletével előadták: Beethoven: VI. Szimfóniáját, Kodály: Intermezzóját a Hány Jánosból és Liszt: XIV. Rapszodiáját. „A zenekart képesnek tartják komolyabb feladatok megoldására is és ahhoz az szükséges, hogy Hoppe ne elégedjék meg kitaposott és mérsékelt értékű zenei ösvények közepszerével.”⁶⁴ A „kitaposott ösvények” említése nem volt alaptalan, célzás volt az évtizedeken át játszott, bár színvonalas, de szórakoztató zenére. És a Tiszti Dalegylet? Műsora bárhol megállta volna a helyét és színvonala kielégítette volna a legkényesebb ízlést is. Kodály: Huszt, Ádám: Balaton-Somogyi nóták, Wagner: Zarándok kóruszenekarral. Vezényelt: Szilágyi Levente. A Tiszti Dalegylet, miként a Vasgyári Vasas Dalárda országosan számon tartott énekkar volt. S mint eddig sokszor rejtve bujkált a kérdés – most előtolakszik –, mire lehetett volna képes Miskolc és a Vasgyár – ha zenei erejét egyesíti vagy legalább többször nagy célra egyesít?

4. *A Miskolci Vasutasok Ének- és Zenetársasága:* Ennek a zenei egyesülésnek a megalkulása jól példázza ezt a szinte megszakítatlan folyamatosságot, amely, mint egy futóversenynél, mindig át tudta adni valakinek a stafétabotot és ezzel biztosította a zenekari élet továbbélését. Figyelemre méltó szemlélet, hiába volt jó színvonalú a katonazenekar, mégis valamiképpen a nem katonai együttest tartották igazán a városinak.

A Lévy KE zenekar névsoránál már kitűnt, milyen jó erők álltak rendelkezésre a városban, évek alatt a MÁV Cserkészzenekarnál Profánt István megbízható fúvósokat nevelt ki, ehhez már csak egy kis „erősítés” kellett és készen állt a „Zenetársaság”. Az énekesi gárda a MÁV-nál működő jobbnál jobb énekkarból minden nehézség nélkül

XI. daloskerületi bizottság tagja Debrecen. 2. Hunnia gyásza vonószzenekarral. Előadja a Lévy Hangversenyzenekar. Vezényli Koller Ferenc igazgató-karnagy. 3. Szeretném, ha szeretnének, b) Daloljak-e hozzád, c) Ha te virág volnál, d) Zöld leveles. Énekl: Rösler Endre a M. Kir. Operaház tagja. 4. Egy sír, b) Fülemlé dal, c) Üllői úti fák, d) Levél a tanyáról. Énekl: Elek Szidi a M. Kir. Operaház tagja. 5. Temetésre szól az ének, b) Haj, száj, szem. Énekl: a Miskolci Dalárdaegylet, vezényel: Várady Aladár. Szünet. 6. Vándorol a gólya, b) Megy a juhász, c) Falu végén. Előadja a Városi Zeneiskola női kara, zongorán kíséri Katona Sándor zeneiskolai növendék, vezényel Hollósy Kornél. 7. Régi nóta, b) Hogyha engem, c) Valamikor úgy szeretted, d) Duna mellett. Énekl: Elek Szidi. 8. Kuvik madár, b) Sirtam eleget utánad, c) Papnak szánt az anyám, d) A csikóm, a deres. Énekl: Rösler Endre. 9. Mese nagyzenekarra. Előadja: a Lévy Hangversenyzenekar. Vezényli Koller Ferenc igazgató-karnagy. A dalokat zongorán kíséri Lányi Viktor. Legközelebbi hangverseny március 16-án Thurzó Nagy Lászlóné estje.

64. Eredeti műsoron feltüntetett névsor. A műsoron szerepelt: Grieg: Sebzett szívek, Händel–Martuzzi: Szvit, Volkmann: Szerenád, Mozart: Kis éji zene, Szent-Gály: Elégia, Bihari: Kesergő.

kitelt. „Csak” a mecénás hiányzott és 2 karmester. A támogatót Hamary Géza dr., a MÁV miskolci üzletigazgatója személyében megtalálták. Debrecenből került Miskolcra és ott tapasztalhatta, mit jelentett a város életében a MÁV Szimfonikus Zenekara. Hiszen Debrecenben már 1928-tól működött a MÁV Filharmonikus Zenekar, mint említettük. Hamary dr. látva a miskolci zenei élet éppen akkori gondjait, nemcsak segítő kezet nyújtott, de anyagi támogatást is.⁶⁵ Az Ének- és Zenetársaság karnagyául megszerezték Abrányi Emilt és Kiss Dénest. Abrányi Emil nagy zenekari múlttal rendelkezett. A Debreceni MÁV Filharmonikusoknak is vezetője volt, innen adódhatott ismeretsége Hamary dr.-ral. Kiss Dénes a nagy híró miskolci „Fráter György” Gimnázium énektanára volt és sok miskolci, köztük MÁV-énekkar vezetője. Kóruskomponistaként is ismert.

A zenekar tagjai között, mint a korabeli lapok írták: „egész sereg hivatásos muzsikus, sőt művész, vasutasok, de rajtuk kívül csaknem minden fajta foglalkozású műkedvelő tanár, ügyvéd, villamostársasági tisztviselő iparos, kereskedő, akiket egyforma lelkesedés fűt a közös cél érdekében, hogy nagygyá, erőssé tegyék ezt a zenekart és minél szebb eredményeket tudjanak felmutatni”. „Nagyon figyelemre méltó, kiváló erőket fedezhetünk föl a fúvósok soraiban, akik között pedig nem egy egyszerű kocsitologató vagy pályamunkás akad, akik mindössze 1–1½ éve ismerkedtek meg a zene titkaival és hangszerükkel.” A próbaterem, amely a zenekarok vissza-visszatérő gondja, ezúttal nem okozott nehézséget, hiszen a „Bunkó”, a vasutas kultúrház jól megfelelt erre a célra is. 1937. május 12-én tartották bemutató hangversenyüket. Erkel: Hunyadi László nyitány, Mozart: G-moll szimfónia (nem tűnik ki, melyik g-moll), Nicolai: Windsori víg nők nyitány, Grieg: Honfoglalás ének- és zenekarra. Az énekkar Kodály: Katonadalát, Schubert: Bölcsődalát és Dienzl: Liliomszál című ismert dalát adta elő. Az első hangversenyt ünnepléses külsőségek között tartották. A megnyitó beszédet mondó Halmay Béla polgármester köszöntőjében elhangzott: „Nem pénzkérdés, nem is szabad, hogy ez legyen egy város kultúrája . . . Ahhoz, hogy kulturálisan magasabb fokra emelkedhessék, minden vezető őszinte akarása, hajlandósága szükséges.” Az eddigiek alapján elgondolkodtatók a polgármester szavai „. . . Őszinte akarás, hajlandóság”, ha más szervezet biztosítja az anyagiakat.

A műsor összetételéből világosan kitűnik, hogy nagyon széles rétegeknek szánták. Egyébként ugyanezen műsorral szerepeltek 1937. június 5-én Egerben, ahol Braun Károly polgármester tartott bevezető és üdvözlő beszédet.⁶⁶

1937. november 10. hangversenyüket az újságok vastagbetűs címmel hozták. „1000 hallgatója volt a nagy vasutas hangversenynek. Az előadásnak egyébként nagyon magas és előkelő vendégei voltak. Senn Ottó államtitkár, a MÁV elnökgazgatója, Márkus László az Operaház igazgatója, a megyei főispán, városi főispán, a polgármester és sokan mások. Műsoron Rossini: Tell Vilmos nyitánya, Beethoven: II. Szimfónia, Bartók–Kodály kórusok és a Miskolcra mindig visszatérő „Arlesi lány” szerepelt.⁶⁷ Csak sajnálható, hogy az énekkar műsorát az egykori híradás nem részletezte.

1938. április 4-én „szórakoztató hangversenynek” tüntetik fel a műsorelőadásukat. A szórakoztatónak jelzett koncerten azonban Verdi, Gounod, Dohnányi, Berlioz és Offenbach-művek szerepeltek. Az előadásból kiemelkedett az Aida nagy kórusa a Fráter

65. Termés. 1937. március 20.

66. Magyar Jövő. 1937. június 7.

67. Reggeli Hírlap. 1937. november 13.

Gimnázium és a MÁV műhelyi énekkar előadásában, zenekari kísérettel. Ilyen „szórakoztató” előadás ma is bárhol elkélne.⁶⁸

1939. I. 3. Miskolcon, februárban Ózdon, márciusban Kassán vendégszerepeltek.⁶⁹ 1940. május 6. ismét nagyon szép műsorral álltak elő. Wagner: Rienzi opera nyitányát, a Zarándok kórust a Tannhäuser c. operából, Liszt: I. Rapszódiaját, Haydn: D-dúr Szimfóniáját és Moszkovszkij: Szerenádját adták elő.⁷⁰ A háború alatt meggyérültek a hangversenyek, de 1943 decemberében még egy hangversenyyel találkozhatunk. Vendégkarmester Kenessey Jenő, az Operaház karmestere vezényelte az együttest, közreműködött Fodor János és Gyurkovics Mária. Mindkét énekművész az Operaház élgárdájához tartozott. A műsoron részletezés nélkül Händel-, Mozart-, Bizet-, Gounod-, Kodály- és Kenessey-művek szerepeltek.⁷¹

A Vasutasok Ének- és Zenetársasága a háború után ebben a formájában még egy ideig fennmaradt, de ennek az útnak a továbbkísérése már egy másik dolgozat tárgya.

A zenekarért folytatott küzdelem utolsó, háború előtti állomásaihoz tartoznak még azok az erőfeszítések, amelyeket a zeneiskola ismételten kifejtett, még olyan „verseny-társak mellett” is, mint a Vasutasok Ének- és Zenetársasága és a 13. honvédgyalozezred zenekara. Újabb és újabb kísérletezés után 1939. május 16-án vonózenekari hangversenyen Rákos Arnold vezényletével előadásra került: Bach: Fúga, Corelli: Concerto grosso (címek hiányoznak), Mozart: A-dúr hegedűverseny Gránát József előadásában. A műsor magasrendűsége semmi különméltatást nem igényel. Ebben az időben nem volt ritka, hogy a jó képességű muzikusok egyszerre több zenekarban is játszottak. Böven telt a zeneiskola állandóan friss erőket nevelő munkájából.

1943-ban még a háború tombolása közben is ismét eljut a zeneiskola egy zenekar-alapításig. Nemcsak zeneiskolai erőkre támaszkodva, hanem régi zeneiskolai növendékekre. Csak a névsor maradt meg, ma már nem tudni, eljutottak-e az előadásig is. A névsor azért érdekes, mert sok, a város és a Vasgyár zenei életében ismert nevet tartalmaz. I. hegedű: Ádám János, Domokos György, Bánhegyi László (vasgyár), Erdős György, Furmann Miklós, Karsa Katalin, Lőkös István, Mankher Lajos, Sajó Ferenc, Szabó Sarolta, Zádor Tibor dr., Veres Tivadar, Vancsó Dezső (Vasgyár), II. hegedű: Kővári József, Gábor János dr., Pödör Lászlóné, Gompé Ferenc, Karsa Mária, Vönöcky Antalné, Balogh Gyula, Lócsei Pál, Novákovics András, Partos István, Petró Nándor. Viola: Szendy Lajos, Lakatos László (Vasgyár), Lánczy Henrik (Vasgyár), Bari Lajos. Gordonka: Csimá István, Kövesdi József, Krasznai Lajos (Vasgyár), Melles Gyula, Haydu Sára, Dargay Attila. „További jelentkező jó muzikusokat szívesen lát a zenekar vezetősége.”⁷²

Végigkísértük a miskolci zenekari életet, küzdelmes, de mégis lelkes és fáradhatatlanul törekvő útját. Megismertük mind a 4 nagy ágát: a Zeneiskolát, a Filharmóniai Társaságot, a 13. honvédgyalozezred zenekarát és a Vasutasok Ének- és Zenetársaságát. Mindegyik a zenekultúráért küzdött, de mindegyiknek más és más karaktere volt.

68. Magyar Jövő. 1938. április 8.

69. Magyar Jövő. 1939. I. 6. Műsoron: Weber: Oberon nyitány, Goldmark: Sakuntala nyitány, Beethoven: II. Szimfónia, Saint-Saëns: Gordonkaverseny, előadta Haydu István. Kacsóh: Mátyást királlyá választják (énekkar), Schumann: Cigányélet énekkar.

70. Magyar Jövő. 1940. május 10.

71. Magyar Jövő. 1943. december 12.

72. HOM HA 76.233.1. 1–85.

A klasszikus zenekari művészet nagy alkotásait minden zenekar művelte, de mégis sajátos szint jelentett a 13. honvédgyalozezred zenekara, amely különösen a kortárs szerzők és elsőrendűen a Bartók mű bemutatásával szerzett különleges érdemet. A Vasutasok Ének-és Zenetársasága széles közönségbázisra törekedett és műsorának skálája szélesebb, de egyben kevésbé „szigorú” volt. A miskolci szimfonikus zenekari élet küzdelméből az is kiviláglott, hogy a Vasgyári Zenekar, a munkászenekar mindig kész segítő volt. A fejlődés nem mindig sima útját végigkísérve azt is tapasztalhattuk, hogy városban a zeneszeretet és a zenekarért való küzdelem mindig támogatást váltott ki a polgárokból. Szívesen muzsikáltak, még akkor is, ha az anyagiak nem sok bőséggel kecsegtettek is. A zene nem úri kedvtelés volt, hanem közös munkával táplált olyan zenei talaj, amelyre egy jobb kor építhetett, a talajban benne volt az életképes mag, amely bármikor kikelt, ha a jóindulat és igény napja rásütött.